

Disputatsoppositioner

Flemming Conrad: Smagen og det nationale. Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1800-1861. Museum Tusulanums Forlag, Kbh. 1996. 480 s. 350,- kr.

1. Flemming Lundgreen-Nielsen:

Flemming Conrads statelige disputats *Smagen og det nationale*, som blev forsvaret for den filosofiske doktorgrad ved Københavns Universitet den 21. juni 1996, er, lad det være sagt straks, et pionerarbejde. Af forgængere nævner afhandlingens indledning i Danmark Paul V. Rubows disputats fra 1921, Mogens Brøndstedts bidrag til Københavns Universitets jubilæumshistorie 1979 og Finn Hauberg Mortensens redegørelse for det nyere danskfag også i 1979 (hans kritikhistoriske prisopgave om romantikken trykt 1973 burde da vist også have været med her), mens der kan anføres en række arbejder fra svensk side om svensk litteraturhistorieskrivnings historie. Ellers er der ikke andet end Flemming Conrads egne tidligere indsatser: bogen fra 1979 om Rahbek og Nyerup i *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* og afsnittet om national litteraturhistorieskrivning i *Dansk Identitetshistorie*, bd. 2, 1991.

Undersøgelsen gælder genren Dansk litteraturhistorie, rækkende fra det første nogenlunde dækkende eksempel, Rahbeks og Nyerups *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie* i 4 + 2 bind, 1800-28, til N.M. Petersens *Bidrag til den danske Litteraturs Historie* i 5 bind 1853-61 (med registerbind 1864). Ved en dansk litteraturhistorie forstår Conrad kun et værk, der er planlagt (omend ikke altid realiseret i praksis) som en fortællende, kronologisk ordnet fremstilling af dansk litteratur fra dens begyndelse op til nutiden. Hvis dette lyder simpelt, er det det dog ikke. For man må i hvert enkelt tilfælde spørge: hvad menes der med »dansk«, og hvad menes der med »litteratur«?

En eftersøgning af materiale i de 61 år, værket dækker, giver til resultat, at der ud over de to nævnte flerbindsværker eksisterer yderligere fem danske litteraturhistorier udkommet i enkeltbind. De er forfattet af J.L. Heiberg 1830 og 1831, C.A. Thortsen 1839, Athalia Schwartz 1851 og S.C. Müller 1853.

Ved siden af disse bøger medtager Conrad nogle behandlinger af den hele litteraturhistorie i kortere form: to bidrag på tysk til Eichhorns samleværk *Geschichte der Literatur*, af P.O. Brøndsted 1810 og Rasmus Nyerup 1812, og tre bidrag til en ny genre på dansk, konversationsleksikonnet, fra omkring 1819 til 1863. De er forfattet af H.A. Kofod, C.E. Secher (som var sekretær på N.M. Petersens projekt) og – måske og sandsynligvis igen Thortsen.

Conrad har også inddraget forelæsningsrækker over hele litteraturens forløb, selv om de ikke foreligger i en trykt form, i hvert fald kun i små partier. Disse manuskriptstudier gælder B.S. Ingemanns forelæsninger på det genoprettede So-

rø Akademi frem til 1849 og Christian Molbechs forelæsninger på Københavns Universitet 1829-57. Materialet befinder sig i begge tilfælde i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsafdeling.

Feltet udtømmes i et tillæg, som samler de fremstillinger af dansk litteratur, som i årene 1800-1861 er udkommet på fremmede sprog, dels skrevet af danske, dels af mere eller mindre danskkyndige udlændinge. Sprogene er norsk (dvs. dansk beregnet for den norske skole), engelsk, fransk og tysk.

I et afsnit betegnet *Forspil* overskuer Conrad det litteraturhistoriske felt før Rahbek-Nyerup, hvad der betyder registrering af tilløb til en egentlig oversigt ved tekstudgivelser, forfatterleksika, bogfortegnelser. Her kommer vi så langt tilbage som til Anders Sørensen Vedels udgave i 1591 af ét hundrede danske folkeviser, hvis indledning er den første afhandling på dansk om dansk litteratur.

Afhandlingen etablerer to spor igennem sit materiale. »Det første, hovedsporet, er af teksthistorisk, nærmere betegnet genrehistorisk art« (s. 14). På dette hovedspor anlægges tre synsvinkler: den enkelte litteraturhistories tekstbegreb, den enkelte litteraturhistories vurderingskriterium eller -kriterier, den enkelte litteraturhistories rekonstruktion af fortiden. Analysemodellen stiller således de samme spørgsmål til alle benyttede tekster, hvad der gør det muligt at sammenligne dem og konstatere udviklinger og forskydninger.

I fortsættelse af disse tre greb erklærer Conrad uden argumentation og i en tone, der ikke lægger op til diskussion: »derimod gøres der ikke forsøg på stilanalyse af den litteraturhistoriske tekst, som det fx sker i *Fricke 1977* og *Fehrman 1981*« (s. 15). Videre betones det, at trykte og utrykte tekster indgår med samme vægt, idet begge for den moderne forsker har betydning som retningsangivelser og symptomer, selv om de utrykte manuskripter ikke har haft samme mulighed for at influere samtiden som det trykte materiale. Til belysning af genrens historie indgår endelig dens reception i samtiden – som Conrad dog medgiver er relativt begrænset. Det gælder så også hans behandling af den.

Afhandlingens andet spor er af institutionshistorisk art (s. 15). Dette brede udtryk dækker de miljøer, litteraturhistorierne udspringer af og bruges i, i praksis først og fremmest undervisningsvæsenet: Universitetet, Sorø Akademi, Den Kongelige Militaire Højskole, lærde og ikke-lærde skoler. Materialet er historien bag oprettelse og besættelse af lærestole, samt de udstedte love, anordninger og bekendtgørelser om litteraturhistorieundervisning. Den pædagogiske tilrettelæggelse af faget dansk litteraturhistorie og den realiserede undervisning undersøges derimod ikke. Og de personer, som har forfattet de omtalte litteraturhistoriske fremstillinger, prioriteres som biografiske størrelser lavt – med undtagelse af Christian Molbech. »Det vil ikke være opgaven at se de litteraturhistoriske tekster som led i deres forfatteres almindelige livshistorie eller som frugter af særlige psykiske dispositioner«, hedder det (s. 17 øverst) i en tone, som heller ikke opmuntrer til modsigelse.

Conrad har på afhandlingens 421 tekst- og notesider realiseret dette sit program i to store dele.

Første del (s. 29-98) dækker de første 30 år af det 19. århundrede og er samlet omkring professorene Rasmus Nyerup og Knud Lync Rahbek. De var henholds-

vis 41 og 40 år gamle ved udsendelse af bind I af deres litteraturhistorie. Resultatet af analysen er en bestemmelse af Nyerup-Rahbek som repræsentant for en litteraturhistorieskrivning bygget på en smagsæstetisk bestemt norm. Den gode smag identificeres som den, der hersker hos dannede mennesker af de to forfatteres generation, den gode smag dyrker det enkle, det velordnede, det harmoniske. Fortiden bliver helt bevidst vurderet på nutidens præmisser. Trods anfægtelser i voksende grad over det uholdbare heri bliver Nyerup og Rahbek ved denne forestilling om smagen. Kan denne gode smag så end efter krigsbegivenhederne 1801-1814 få en art patriotisk motivering, fordi de to forfattere med glæde finder den også i Danmark, er den dog hævet over tid og nation. Den er kosmopolitisk og almengyldig. Ved således stort set at overspringe det sene 18. århundredes nye historieteorier, markeret ved navne som Montesquieu og Herder – der også var kendt i Danmark i Nyerups og Rahbeks ungdom – ender de med at udgive et værk, som nok er en rosværdig stofsamling og -fremstilling, men egentlig i anlæg og holdning er forældet allerede fra første bind. Da hele serien er afsluttet, kan en ellers hvas kritiker af nyere model, Peder Hjort, betegne litteraturhistorikerne som »to gamle hederlige Svende«; hertil kommenterer Conrad: de betragtes åbenbart i den litterære debat anno 1829 som ufarlige og passé (s. 74).

Anden del (s. 99-333) indledes med en redegørelse for de nye tanker omkring århundredskiftet, som udkrystalliserer definitioner af Historie, Nation, Sprog og Litteratur. De illustreres i de første romantiske årtier gennem spredte planer og forsøg hos Grundtvig, Jens Møller og Christian Molbech. Her bliver overpersonlige begreber som Nation, Folk, Sprog (modersmål) styrende i stedet for Rahbek-Nyerups forestilling om god smag. Det bemærkes især, at Molbech 1830-40 udsender den første *kronologisk ordnede* antologi af dansk digtning i tre bind, et vidnesbyrd om en ny litteraturhistorisk tænkning.

Her lægger Ingemann og Sorø sig i spidsen i forhold til de nævnte københavnerne og universitetet. Hans utrykte forelæsninger ved Akademiet fra september 1826 til institutionens lukning som et filialuniversitet i 1849 betegner nationalromantikens indførelse i litteraturhistorisk undervisning, men resulterer ikke i en trykt bog. J.L. Heibergs virke ved Den Militaire Høiskole 1830-36 afsætter derimod to små trykte fremstillinger. Den tidligere nævnte Christian Molbech virkede som forelæser ved Københavns Universitet 1829-57: hans praktiske indsats er fastholdt i oversigtsform i den meget lange note 6 på s. 395 ff.; forholdsvis lidt af det omfattende materiale kom på tryk, men det er interessant, at han ved sin stykkevis fremskriden når helt op i 1840'erne, men forgængerne Rahbek og Nyerup holdt op i 1775, Ewaldtidens midte.

Efter en spadseretur gennem mere populariserende fremstillinger i trykte bøger og leksika følger afhandlingens vægtige karakteristik af N.M. Petersens fem delvis meget tykke bind, der i fuld bredde gennemfører det nationale princip i dansk litteraturhistorie og på godt og ondt danner norm for de følgende store nationale litteraturhistorier (Peter Hansen i 1880'erne, Carl S. Petersen, R. Paulli og Vilh. Andersen i mellemkrigstiden). Petersens eftermæle lyder hos Conrad i sammenfatningen, ikke af hele bogen, men af Anden del: »Der var hermed skabt en genre, der ved sit anlæg og synspunkt, sin målgruppe og virkekreds kunne bidrage til den nationale opdragelse som en vigtig faktor i det borgerlige Danmarks dannelses- og uddannelsessystem efter 1849« (s. 333). Der er således påvist en

klar udvikling fra et statisk smagsideal forbundet med en formalæstetisk forestilling om renhed, enkelthed, klarhed, politur, korrekthed til en national vurdering, byggende på fædrelandets betydning, folkets selvstændige karakter, modersmålets stilling, med inddragelse af et påstået dansk særpræg, en originalitet, en ejendommelighed, med selverkendelse og selvforståelse som mål. Eller som det konkret udtrykkes på s. 36: mens professor Rahbek brugte digtningen som et efterlignelsesværdigt mønster til fremme af de studerendes gode og dannede sprogbrug, gennemgik professor Oehlenschläger tekster for at få sine tilhørere til at opleve og tillegne sig det poetiske.

Disputatsen er som redskab velgennemtænkt i tilrettelæggelsen. Den er praktisk indrettet, så afsnittet om hver enkelt litteraturhistorie kan læses for sig. Den bringer, som genren kræver det, overalt tilstrækkelig, undertiden endda udførlig, ja enkelte gange rent ud yppig dokumentation. Noteapparatet, som består af 54 tryktrykte sider med i alt 818 noter, indeholder således tit mere, end man normalt forventer at finde i et sådant. Eksempler herpå kan være note 52 på s. 370 med inventaret over tekster med nær relation til Nyerup-Rahbeks forelæsninger, note 123 på s. 375 med en indholdsoversigt over de to sidste bind af Nyerup-Rahbek, der mangler indholdsfortegnelse, og ikke mindst note 14 på s. 389-393, der på 161 linjer leverer en definitiv redegørelse for tilblivelsen af J.L. Heibergs litteraturhistorier. Litteraturlisten fylder 42 sider, og der er barmhjertigt både et navne- og et sagregister til slut. Det rummes altsammen i en nydeligt produceret bog, i hard cover, og med billeder af afhandlingens hovedpersoner – dog ikke N.M. Petersen, der aldrig lod sig male, tegne eller fotografere.

Intet menneskeværk er fejlfrit, men heller ikke mange menneskeværker har så få tryk- og sjukskefejl som nærværende produkt. Den høje standard slog allerede bedømmerne ved mødet med manuskriptet, og den er blevet endnu højere i denne endelige version. For at dokumentere årvågenhed må en anmelder gribe til meget små og ligegyldige ting (der ikke er opfanget på den trykfejlsliste, som rundsendtes ved forsvaret). S. 62 linje 19 optræder det sære ord 'forbindelselse', og på s. 76 linje 17 støder man i et citat fra 1814 på ordet 'Chraceertegninger' (der i hvert fald ikke staves således i det samtidige tidsskrifttryk af pjecen i *Athene*, III, s. 111). Eneste fejl i citaterne synes at være ordet 'ord' stavet med lille begyndelsesbogstav i en sætning af Heiberg på s. 155 midt. Og selv om N.M. Petersen var fynbo, stavede han ikke 'Videnskaben' uden d, som Conrad gør det i note 86 s. 416. Ellers må man nøjes med at kværulere over de forkerte mekaniske orddelinger, den moderne teknik medfører. En enkelt, 'Liter-airhistorie' på s. 29 linje 12-13, er ligefrem morsom. De øvrige er små fedpletter. Nu er *Retsskrivningsordbogens* afsnit om orddeling noget flagrende, eller positivt sagt, liberalt formuleret, men så vidt man kan se, anbefales det at dele ord med enkelt konsonant mellem vokaler foran konsonanten, hvad der skulle gøre 'tilløb-ene' s. 112 linje 8 fn og 'gejstlighed-ens' s. 205 linje 7 fn mindre estimeret i velplejet sprog. Og på tysk er orddelingen 'Vorles-ungen' på s. 46 og 436 da vist stadig en sprogfejl. I note 67 på s. 388 henvises til en folkeviseudgave ved Abrahamson, Nyerup og Rahbek med et & og et udskrevet 'og' mellem udgivernavnene, i litteraturlisten sker det med to forkortelsestegn.

Stikprøver i henvisningsapparatet afslører stor soliditet – og i hvert fald en lil-

le unøjagtighed: udtrykket »[en] sygelig Patriotisme« står ikke i N.M. Petersen II:6, som påstået s. 285, men II:7. På s. 198 skal henvisningen *Hauberg Mortensen* have tilføjet et 1973. I note 115 på s. 417 må *Diderichsen* 1968 skulle være 1968b. Så meget – eller så lidt om det. Man mærker overalt en bestræbelse på rent ud bibliotekarisk præcision og sætter med glæde Conrad ind i rækken efter bogmændene Nyerup og Petersen.

Det er også den saglige og tørre institutbibliotekar, berømt på det københavnske danskfag for sin omhyggelige kategoriseringsevne, man møder i afhandlingens hele tone – en absolut rolig og behersket modus uden henflyen til affektive udladninger og uden fristelser af et farverigt billedsprog. Kun få steder kommer en underfundig humor frem. Det hedder således om Molbech (s. 120), at han livet igennem havde det »med at slå dej op til flere brød, end han kunne bage, skønt han fik bagt mange, omend noget færre helt igennem« – så kom den kliché til nyt liv! På s. 152 konstaterer Conrad uden at fortrække en mine, at Heibergs ca. 45 elever på militær-højskolen i 1830'rne langt hen var dem, der vandt krigen 1848-50, »mens senere årgange, der ikke fik denne ballast, måtte se sig slået i 1864«. Og på s. 223 undrer Conrad sig over Thortsens overraskende fremhævelse af Molbech som stilist med en bemærkning efter et semikolon: »det har også andre gjort, men sjældent for det gode«. Sådan. Der er endog meget langt imellem disse fornøjelige steder – ingen skal beskyldes Conrad for at skrive som en stand up-komiker – men jo mere sætter man pris på dem, når de indfalder.

Det er vigtigt i omgang med en konkret litteraturhistorie at betone dens karakter af komponeret værk. Den udgøres ikke af lovens tavler, men er skrøbeligt menneskeværk, der fortjener kritik og skepsis i hver brugssituation. At skrive litteraturhistoriens historie er dog en speget affære. Overfladisk set nemt nok, for man kan jo gå ud fra de forskellige bøgernes indholdsfortegnelse og hurtigt danne sig et overblik over præsentationens fortrin og mangler – og dermed den samlede sandsynlighed. Men det er en illusion. For når man skal tage stilling til en litteraturhistorikers vurdering og karakteristik, må man som genrehistoriker både kende den forudgående tradition for skildring af en begivenhed og selv have en mening om begivenheden, kort sagt selv have læst, hvad der beskrives. At alle læsere ikke er så kvalificerede, tages der imidlertid ikke voldsomt hensyn til. Når fx J.L. Heiberg påviser Johs. Ewalds manglende evne for let skæmt, spørger man sig selv, om Heiberg aldrig har læst *Levnet og Meeninger*, men hjælp på det punkt tilbyder fremstillingen ikke. Kun få steder får læseren en håndsrækning: omtalen af Molbechs kritik af N.M. Petersen udstyres med parentesens »(med åbenlys uret)« (s. 183) og Molbechs kritik af Wachlers alt for detaljerede tyske litteraturhistoriske håndbog tilsættes et »(med god grund!)« (s. 188). Men sådanne kommentarer i anden potens er ikke hyppige.

I *Forspil* må læseren gyse ved referatet s. 29 fra Peder Topp Wandall, der i 1776 ønskede en samlet dansk litteraturhistorie skrevet af en historiker af P.F. Suhms type. En sådan bog ville utvivlsomt i enhver forstand være blevet et forfærdeligt monstrum. Suhm skrev jo en stor Danmarkshistorie i 14 bind, rækkende fra år 1757 efter Verdens Skabelse til 1400 efter Kristus, om muligt disponeret år for år i dette ikke uanselige tidsrum. Det sidste bind kom i 1828 – tredive år efter Suhms død – ved bl.a. Nyerups hjælp. Den litteraturkritik, Suhm offentliggjorde i sin Norgestid i tidsskriftet *Tronhiemske Samlinger*, 1761-64, vidner om

en håndfast moralsk vurdering af den nyere litteratur. Den inddeles ufortøvet i gode og slette bøger. Ved slette bøger forstår Suhm ikke bare dem, der er ilde skrevne, men også dem, der, hvor godt de end er skrevne i hensende til stilen, indeholder noget bespotteligt imod religionen eller støder an imod moralen. Ud fra et sådant synspunkt vender Suhm tommelfingeren ned over for Montesquieus fiktive rejsebrev, *Lettres Persanes* (1721-30), og over for Voltaires *Candide* (1759), »denne lumpne, liderlige og meget ilde skrevne Roman«, for slet ikke at tale om sammes Jeanne d'Arc, *La pucelle* fra året før, der er lutter gudsbespottelse og liderlighed. Til de gode bøger hører Youngs *Nattetanker* i tysk oversættelse, som da også både er religiøs og moralsk opbyggelig, og mere tøvende Holbergs komedier og fabler (som den unge Suhm forgæves søgte at eftergøre). Hvad moderne dramatik angår, finder Suhm, at det er bedre at være noget kold, men moralsk med Terents end munter, nedrig og liderlig med Plautus. Disse holdninger, som afspejler Holberg-tidens smagsideal og dydsbegreb mere end Holbergs, kunne næppe føre til en brugelig litteraturhistorie, men forudspejler træk i Rahbek-Nyerups *Bidrag til Digtekunsten*.

Rahbek-Nyerups digtekunst i 4 + 2 bind har Conrad tidligere behandlet grundigt i et bind fra 1979 i serien *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*. Værket søger eller finder i hvert fald sit særpræg ved kun at omfatte poesi, altså tekster på vers, ved at udelukke norrøn såvel som latinsproget dansk digtning og ved ikke at medtage folkeviser eller andre anonyme genrer. Det er således en litteraturhistorie uden Holbergs komedier, hvad der er mærkeligt, eftersom Holberg omkring 1800 var det størst tænkelige navn i dansk skønlitteratur, et lykkeligt eksempel på, at en moderne verdslig digter både kunne være en kunstnerisk og en kommerciel succes.

En moderne læser undrer sig måske over *Digtekunstens* praksis med at citere vidt og bredt fra vanskeligt opdrivelige tekster. Conrad gør på s. 48-49 med rette opmærksom på det museale aspekt af genren; med de københavnske brandkatastrofer in mente – 1728 og 1794-95 (og siden 1807) – var det blevet et reelt problem at bevare sjældne tekster for en eftertid. Det forklarer antologi-præget, som Conrad kan parallelisere til Nyerups indsats for oprettelsen af et Nationalmuseum fra ca. 1806.

I forhold til *Digtekunsten* udvider de to korte bidrag på tysk, af Brøndsted og Nyerup, begge tekstbegrebet til at omfatte for Brøndsteds vedkommende *dansk prosa*, dvs. Holbergs komedier og flere Ewald-tekster, for Nyerups også den videnskabelige litteratur. Molbech udvider 1822-23 begrebet om det nationale yderligere med en fyldig *behandling af folkeviserne* – hvortil skal erindres, at Nyerup i 1816 havde udgivet vor første *trivallitteraturhistorie* – »Almindelig Morskabslæsning« hed kategorien dengang.

Afsnittet om Ingemanns forelæsninger i Sorø er et både vægtigt og spændende afsnit i disputatsen. Ingemanns håndskrift hører ikke til blandt guldalderens mest letlæste. Gennemgangen af hans forelæsningsnotater og arbejdspapirer bringer vor viden om Ingemanns indsats i Sorø et stort skridt frem i forhold til Kjeld Galsters Ingemann-forskning fra mellemkrigstiden, hvor manuskripterne eksistens er registreret. Conrad påviser, hvorledes Herders historiesyn for første gang udvikles i en systematisk historiserende litteraturbetragtning. Ingemann, der i praksis begyndte sin undervisningsvirksomhed i september 1826 – en måned før han

udsendte sin første nationalhistoriske bestseller, romanen *Valdemar Seier* – betyder et brud med den almene smagsæstetik til fordel for en indkredsning i digtningen af folkets selvstændige og ejendommelige ånd. Hans litteraturhistoriske publikum ved de mundtlige seancer var næppe nogensinde stort, men som et symptom på både poesiens og litteraturhistoriens ændrede status fortjener han fuldt ud den opmærksomhed, Conrad har givet ham. Bag ham mærkes vennen Grundtvig, med hvem han i Sorø-årene 1822-59 vekslede 146 breve. De to var og blev i stigende grad uenige om de kristne dogmer, men inddragelse af det fællesnordiske, lovprisning af det folkelige, afstandtagen fra latinlitteraturen, dyrkelsen af det hjemnegroede og rodfæstede kunne de enes om. Conrad opsummerer på s. 149: disse utrykte forelæsninger har »interesse som den (første (næsten) gennemarbejdede danske litteraturhistorie på grundlag af de nye begreber om folk og nation og en dertil knyttet national litteratur. (...) der [var] hermed lagt et mønster, som med modifikationer blev gældende i dansk litteraturhistorieskrivning i over hundrede år«. Udtalelsen synes dog ikke helt at passe med afsnittets begyndelse, hvor Conrad erklærer, at Ingemanns forelæsninger har haft begrænset indflydelse. Meningen må vist være, at de er et interessant symptom, et paradigmeskift, men at deres direkte påvirkning af genren ikke kan være stor.

En enkelt lidt problematisk detalje: Conrad citerer s. 134 nederst Ingemanns forsvar for Saxos valg af latin som sit sprog: det er ifølge Ingemann truffet »ikke af foragt for det danske sprog, men fordi dette endnu var for uudviklet til Saxos formål (hvad forskellen så er?)«. Den indskudte parentes er Conrads og lidt vildledende. For man kan da godt foragte et sprog, som er veludviklet, hvad der jo var holdningen i tiden hos Grundtvig og flere over for latin og tysk, og man kan da også godt konstatere, at et sprog ikke er udviklet tilstrækkeligt uden dermed at foragte det. I øvrigt støtter Ingemann sig formentlig her til Grundtvig. Denne skriver i fortalen til bind I af sin Saxo-oversættelse, 1818, at »ikke noget Sprog af alle dem. Europas Folkefærd talde, var saa bekvemt for boglig Kunst, og skikket til i Sammenhæng at udtrykke, hvad man om Fortiden havde at sige og fortælle, som det latinske; vort Moders-Maal var det vel endog mindre end somme af de Andres. (...) og havde vi da i hine Dage ei faaet en latinsk Dannemarks Krønike, da havde vi i al Fald ei faaet nogen saa god, som den nærværende, og rimeligviis slet ingen« (*Udvalgte Skrifter*, IV, 1906, s. 87). Ingemann fik overrakt bind I af Saxo af Grundtvig personlig ved en fest i Hotel du Nord den 2. december 1819, da vennerne fejrede hans hjemkomst fra en halvanden-årig udenlandsrejse, og har studeret værket grundigt til sit digt *Waldemar den Store og hans Mænd*, 1824, og den førnævnte roman *Valdemar Seier*.

Heibergs litteraturhistorier har med deres særprægede historiesyn ikke noget godt ry i forskningen. Georg Brandes, der selv engang var en Heiberg-elev, har ironiseret over Heibergs hegelsk-æstetiske konstruktioner i et essay i *Danske Personligheder*, 1889, og selv Paul V. Rubow må smile skævt i sin disputats over, at Heibergs system altid endte med at placere de genrer øverst i poesiens hierarki, som Heiberg selv var bedst til. For med al overtagelse af romantiske begreber om nationalånd, originalitet og modersmål går Heiberg i sin gengivelse af den litterære fortid ud fra et forudfattet system af værdier. Ja, som Conrad i fortsættelse af Rubows grundige redegørelse fremstiller det, var han så forhippet på at gennemføre sit spekulative system, at han gik i rette med den faktiske ud-

vikling i litteraturen. Da Heiberg regner komisk digtning for et senere, mindre materialistisk og mere reflekteret trin i forhold til tragisk digtning, burde Holberg som komiker være kommet efter Oehlenschläger – og efter den således omplacerede Holberg burde Ewald med sin lyrisk reflekterende digtning være fulgt. Fornuftigvis citerer Conrad s. 168 Heibergs påmindelse: »Forresten forstaaer det sig selv, at Oehl. ikke, under denne Forudsætning, vilde have været den, han er«. Det er jo til at blive svimmel af – især når lidt senere også Baggesen fordelagtigt kunne have ventet med at komme, til Oehlenschlägers genoplivelse af folkepoesien i forædlet form var blevet realiseret. Skønt Heiberg også har mere jordnære indfaldsvinkler, udgør hans positioner et temmeligt bizart indslag i litteraturhistorieundervisning selv på et militærakademi, hvor man er vant til at kommandere med alt og alle. Det må være Conrads diskussion med Rubow, som har udrustet ham med mere tolerance over for Heibergs mærkværdigheder end forventeligt fra en praktiserende litteraturhistorielærer. Det, Conrad betegner som Heibergs force og øjensynlige fornøjelse: at lave udblik over større tidsrum uden smålig skelen til empirien (s. 178), kunne man godt forestille sig andre betegnelser for i en litteraturhistoriens historie. Det gælder også, når Heiberg hævder, at folkepoesien ved sin uddøen omkring 1630 burde have været fortsat af individuelle digtere i stedet for at blive afløst af den nye kunststil (barokken), eller når han besværer sig over den uting, at metrikerne i 1600-tallet forfattede deres teorier før den digtning, som modsvarede teorierne, var blevet skrevet. De historiske fakta antager for Heibergs skarpe øjne karakter af unaturlige forhold. Det er ifølge Conrads i øvrigt meget klare gennemgang af Heibergs litteraturhistorie dennes usædvanligt høje teoretiske ambitionsniveau, som skaffer ham absolution for de omrokeringer, han foreslår. En nutidig studieleder ville nok sove lidt uroligt om natten ved tanken om det unge genis kapricer i undervisningstimerne (dem, han nåede frem til, for som lærer var Heiberg mester i sygemeldinger).

Langt tryggere ville en studieleder være ved Molbech, hvem Conrad roser for empiri mere end spekulation, for en ny faglig-metodisk refleksion og for en iøjnefaldende professionalismisme (s. 190). Kapitlet giver et godt billede af Molbechs udvikling og synsmåder og placerer ham som en bebuder – ikke som den, der skal komme. Molbechs definition af egentlig national litteratur citeret på s. 197 medtager *oversatte skrifter i prosa*, hvad Conrad vist ingen steder kommenterer, selv om det i 1835 betegner en interessant udvidelse af begrebet. Det må være første gang i århundredet, oversættelseslitteraturen kaldes national.

I betragtning af den velvillige håndtering af Heiberg kan karakteristikkene af Molbechs program på s. 189 virke hård. Molbech foreslår, at en litteraturhistorisk fremstilling kan bero på en ved stoffets natur betinget blanding af kronologi og videnskabelig analyse, begge afpasset rigtigt til etnografiske betingelser. Det fejler Conrad af som en løsning, der ikke hæver sig over det trivielle – men er det ikke en praktikers nødvendige kompromis med den mangesporede virkelighed?

De følgende afsnit om Thortsen, om leksikonbidragene og om Müller er vel med for fuldstændighedens og princippet skyld uden at forekomme voldsomt fængslende, ligesom beskrivelsen af Athalia Schwartz' digterportrætter fra Ewald til Andersen med en 11 siders forhistorie synes at placere denne 1851-udgivelse i et randområde til de egentlige litteraturhistorier.

Bogens sidste afsnit omhandler N.M. Petersens litteraturhistorie og er en fasci-

nerende analyse. N.M. Petersens værk er formentlig den eneste af de litteraturhistorier, Conrad behandler i disputatsen, der i kraft af sin bredde og dybde endnu i dag kan fungere som en levende håndbog for fagets forskere og studerende. For en god portion mindre navnes vedkommende eksisterer der ingen bedre indgang end Petersens præsentation med tilhørende notestof.

Conrad fremhæver med rette Petersen som en af genrens store normdannere (s. 289) – han er vel endnu stærkere sagt simpelt hen normdanneren? Han vider genren ud til at omfatte det korpus, som man fra da af – med Billeskov Jansens *Danmarks Digtekunst* midt i vort eget århundrede som den bevidste undtagelse – forventer af en litteraturhistorie helt frem til og med paper back-udgaven af Gyl-dendals ni-binds værk fra 1980'erne.

Conrad redegør på fuldt tilfredsstillende vis for N.M. Petersen-litteraturhistoriens ydre historie og kommer også langt i klarlægningen af dens indre kvaliteter i henhold til disputatsens sædvanlige treleddede disposition. Resultaterne er fornemt og forbilledligt sammenfattet i tabellen figur 3 på s. 297. Generelt kunne gennemgangen godt have været udførligere med endnu flere citater – Conrad henviser ret meget til steder med bind- og sidetal, eksempelvis i note-suiten 80-107, som om læserne selvfølgelig har originaludgaven på deres reol.

Efter redegørelsen for N.M. Petersens litteraturbegreb og stofselektion følger en karakteristisk af hans værdiforestilling, som kan forekomme lidt for almen. Det er Conrads erklærede sigte især at fremhæve digtningens nationale betydning som et gennemgående værdikriterium (s. 290), hvad der også lykkes ved hjælp af en række velvalgte citater. Først skriver han, stadig på denne side: »I mere udogmatisk forstand bygger N.M. Petersens æstetiske forståelse naturligvis på tidens idealistiske tanke-sæt«, hvorefter der følger et citat om ideens og formens harmoni, der er fuldkommenhedens rette spejl (*Bidrag* II:10 f.). Og der står også en henvisning til s. 282, hvorefter poesien gøres til et udtryk for det særegne folk i dettes sprog og samtidig ved sin udvikling netop udgør dette folks fuldendelse. Også her betegner Conrad dette som »en idealistisk opfattelse«.

Men læser man netop efter Conrads anvisning i *Bidrag* II s. 10f – altså s. 11 – ser man til sin forbløffelse et kristent program udtrykt næsten lige utvetydigt som i Grundtvigs berømte og berygtede *Verdenskrønike 1812*. Dette program kalder Conrad, uden for underafsnittet om værdibegreberne, men under undertitlen *De lange linjer*, »en idealistisk helhedsopfattelse, som Petersen for det meste formulerer i en religiøs eller rent kristelig terminologi« (s. 305) med et ultrakort citat fra *Bidrag* III:693f. Det er afslutningssiderne på dette bind, og citatet er indholdsmæssigt godt nok (skønt det i konteksten ikke er sagt af N.M. Petersen på egne vegne, men som et referat af, hvorledes nogle mennesker vil definere kulturens fremskridt, er Petersen utvivlsomt på samme side som disse 'nogle'). Men definitionen kortes voldsomt ned i Conrads gengivelse, fordi han indstiller citatet foran følgende fortsættelse: »at begge de højeste Ytringer af Menneskeandens, der gennemtrænges af Guds Aand, Kristendommen (Gud som Alles Fader) og Videnskaben (Gud som al Tilværelses Ophav) forene sig i det Formaal, at op-hæve enhver Forestilling, der børnerer og nedværdiger Gudsideen«. Conrad af-står, stadig på s. 305, med note 117s henvisning til to afhandlinger fra 1890'erne at beskrive arten af Petersens kristendomsforståelse videre. Vender man tilbage til *Bidrag* II:11, Petersens mest programmatisk programerklæring, læser man i

et afsnit i jeg-form, at hans litteraturhistorie »sætter Livets Øjemed ene og uforanderlig i Opfyldelsen af den guddommelige Villie«. Og videre lidt senere: »Allerede i den historiske Kristendoms første Morgenrøde blev Kristi Liv opfattet ikke blot som Historie, men tillige som Menneskehedens ypperste Digtning. Disse Elementer maa ikke forblendes saaledes med hinanden, at det ene fortærer det andet, hvilket dog har været Tilfældet i alle kristne Kirker. Det er derfor nødvendigt at søge den sande Kristendom der hvor den er, i Evangeliet selv. Paa Anskuelsen af den beror Dommen over al menneskelig Daad. Uden at have dette for Øje kunne derfor heller ikke Literaturens Ydelser stilles i deres rette Lys. Og ligesaa lidet vil det kunne skee uden en klar Anskuelse af Religionens Forbindelse med og Gjennemtrængning af den rene Videnskab. Men om end saaledes disse Ydelsers endelige Maal ufravigelig er fattet, om end deres Fremstilling gaar ud paa at vise, i hvilke Retninger de skride frem imod Maalet, som er Guds Riges Virkeliggjørelse paa Jorden, saa fører dog ethvert Skridt ind i Mangfoldighedens Rige til en øjeblikkelig Fortabelse i den«. Endnu i værkets sidste programerklæring (V.2:577) finder Petersen, at det nu er på tiden »at bringe til det hele Folks Bevidsthed, hvad Kristendom er«. Han erindrer om, at han fortjant har revset den såkaldte rationalisme i det 18. århundrede, men også om, at »der gives en anden og ægte Rationalisme, den virkelig fornuftige Beskuelse af den historiske Kristendom, og det tykkes at være paa den høje Tid, at denne gjør sig gjældende«. Petersen beklager, at han må afstå fra en indsigt heri, fordi der ganske mangler grundige og alvorlige undersøgelser af emnet. Denne kristne ramme om værket forklarer måske N.M. Petersens velfbalancerede dom over Jens Baggesens flagrende forfatterskab – Baggesen endte livet i den kristne tro (V.2:554): uden nogensinde at give en klar fremstilling af sin tro gjorde Baggesen, hvad han kaldte sit *salto*, ikke *mortale*, men *vitale*, »Springet til Livet. Springet fra Videnskaben (Tænkningen) til Troen, der saa falder sammen med Troen paa Guds Aabenbaring i Evangeliet og Kirken«. Conrad har ganske ret i sin karakteristik s. 305 nederst, at disse store temaer – det idealistiske og det nationale – gennemspilles med temmelig ringe aplomb og mest må udtrages af isolerede udbrud og passager, og i at værket som helhed savner præg af sejrsmarch, men N.M. Petersens kristne grundmodel skulle måske have været profileret tydeligere, om ikke andet, så som et symptom.

Forståelsen af en enkelthed – Petersens udsagn om den ellers ikke behandlede Oehlenschläger (s. 305) – kan diskuteres. Conrad mener, at det skal læses således, at denne ikke var svaret på Petersens drøm om en genkomst af et tabt poetisk paradys. Noget af hans forfatterskab kalder Petersen »Ruskomsnusk«, og han beklager videre »den uforsvarlige Maade, hvorpaa Nationen i ham fordærvede den ypperste aandige Ejendom, som den nogensinde har besiddet«. Dette sted (fra Petersens Baggesen-kapitel V.2:433) forstår Conrad allerede på s. 293 som en kritik af Oehlenschlägers ukvalificerede gendigtning af det gammelnordiske stof, ud fra en bemærkning af Petersen under Ewald (V.2:363) gående ud på, at »Alle vore nordiske Digtere have bestandig liidt af en Hovedmangel, en Uvidenhed om Norden«. Mon denne kobling af ræsonnementer er rigtig? Hvad der står om Oehlenschläger på Petersens s. 433, bliver i så fald ikke tydeligt for læseren før over hundredre sider senere, på s. 539, hvoraf det fremgår, at Baggesen i sin kritik af Oehlenschläger hverken så, oplyste eller forklarede grundmanglerne i rivalens

nordiske poesi, »og her ligger dog det, der endnu den Dag i Dag maa vække vor Bekymring og vor Smerte«. Men Petersen røber ikke her arten af disse grundmangler – vel fordi han på dette tidspunkt tænkte sig en fortsættelse af litteraturhistorien. Citatet fra Petersen om, hvorledes nationen i Oehlenschläger fordærvede sit ypperste åndige eje, kan læses anderledes. Konteksten er, at målt med de trivielle, umodne, selvglade og dog skamroste digtere omkring 1800 måtte endog Oehlenschlägers mindre heldige produkter gøre en overordentlig virkning. Det er ubestrideligt nationen, som er sætningens grundled og aktant, og vel så Oehlenschläger, som er nationens kostelige ejendom. Udsagnet kan belyses med udtalelser senere i Petersens Bagesen-kapitel om Oehlenschlägers mangel på selvkritik: »Fuld af Selvfølelse saac han snart sig selv ophøjet over alle« (V.2:529). Petersen fortsætter med at konstatere, at Oehlenschläger mangler kundskab og sjæleføde (531), og hans blinde tilhængere hyldede ham, så enhver nok så berettiget kritik blev forstået som misundelse og nedrigheid – »Det ødelagde ham saavidt han kunde ødelægges«, slutter Petersen. Er det mon ikke snarere denne for-gudelse, hvormed nationen accepterede Oehlenschläger, som citatet fra V.2:433 omhandler?

Mens vi er ved Oehlenschläger: på s. 300-301 samt 311 har Conrad en spændende, men desværre alt for kortfattet omtale af Petersens fortsættelse til litteraturhistorien, som den kendes fra utrykte notater og fyldige, men spredte kladder. Det hedder her, at Petersen nedtoner Steffens' rolle i litteraturens udvikling til fordel for Oehlenschlägers optagelse af det lodigere gammelnordiske element (som han dog altså ifølge Petersen kun forstod overfladisk). Conrad konkluderer: »Dette synspunkt blev retningsgivende for de fleste populære litteraturhistorier i de følgende par menneskealdr«. I Steffens-omtalerne i *Bidrag* findes dette synspunkt dog ikke, så det er uklart, hvorledes Petersens dengang (og endnu i dag) utrykte udkast kunne afgive retningsbestemmelse for den angivne eftertid. Der kan fremsættes et andet løsningsforslag: myten om Steffens' tilsynekomst og forsvinden som et luftsyn stammer i høj grad fra hans yngre fætter, Grundtvig, der fremstillede intermezzoet i sin *Verdenskrønike 1812*, siden talte om det i *Mands Minde*-forelæsningerne på Borchs kollegium 1838 og til sidst balsamerede det til et monument i mindediget om lynildsmanden ved Steffens' død i 1845. Hertil kan så komme, hvad Conrad s. 408 note 29 anfører fra Oehlenschlägers *Levnet I* i 1830 og fra Molbech i 1846 på s. 208. Det fremgår for resten også af et Oehlenschläger-brev fra Paris til H.C. Ørsted den 11. august 1807 om Steffens, at dekonstruktionen af myten nu optog dannerskjalden lige så meget som før konstruktionen af den. Petersens bidrag i hans utrykte udkast til denne forståelse kan næppe være vægtilg.

Conrads indpasning af N.M. Petersens værk i sit eget har høvlet nogle af de mere strittende ender af det og skjult, at det i noget omfang er et hus i splid med sig selv. Petersens stigende personlige pessimisme i udgivelsesårene, der jo faldt i den for de fleste lykkelige fredstid efter den vundne treårskrig, er i sig selv bemærkelsesværdig. Men det var faktisk Petersens holdning, når han overskuede hele Danmarks historie, at tabet af Skåne var et forvarsel om tabet af Norge, og at Danmark derefter ville være for lille i sig selv og måtte danne fællesstat med Tyskland (III:472, 1856). Sit sortsyn har han opsummeret i sidste halvbind af det hele (V.2:577f): Danmarkshistorien har lige siden Christiern I's dage handlet om

dels at afstå land til svenskerne efter militære sejre over dem, dels at lade Danmark forenes med Holsten for at få Slesvig. »Dermed er Situationen givet, og alt det Øvrige er Følger deraf«. Nordens skæbne ligger nu, mener han i 1861, i svenskekongens hånd, og før den politiske stilling er afklaret til den nordiske eller til den holstenske side, kan hverken den nærværende historie eller litteraturhistorie skrives.

Værkets stemning ved indgangen til det sidste halvbind fra 1861 undrer Petersen selv. Han er i anledning af det første halvbind blevet kritiseret for en gennemgående antityskhed og har her selv måttet karakterisere sin forgænger som litteraturhistoriker, den kære velsignede Rahbek, som en enorm litteraturkræmmer og en ganske uendelig vrøvler, der på grund af manglende dybde altid citerede andres vurderinger (V.2:6 og 431).

Og heller ikke det sidste halvbind bliver nogen triumferende gennemgang af danskhedens sejr. Den af bindets hovedpersoner – Ewald, Wessel og Baggesen – som Petersen er mindst kritisk over for, er Wessel (V.2:419-420). På Petersen gør Wessel en vidunderlig virkning: han er klar, ren, blank, uden ondskab, uden kunstighed, uden galde, og skriver i korrekt, let og flydende sprog. Hans parodikomedie *Kierlighed uden Strømper* er original, uforlignelig og uefterlignelig. Mod ham er Holberg grov og plump og J.L. Heiberg beregnende. Wessel er altid sig selv lig, hans tanke gennemtrænger altid formen. Både hans epigrammer, hans komiske fortællinger og hans komedie er noget usædvanligt, som kun naturgaven, geniet, kan frembringe. Wessel var altså et geni, i hvem Petersen med et par behændige Kierkegaard-citater ikke ser et højningsmønster (paradigma), men en eneste undtagelse, der selv er den højeste regel (V.2:426). »Nogen større Roes kjende vi ikke«, tilføjer han. Således gør Petersens danske litteraturhistorie en norsk digter til sit æstetisk-moralske højdepunkt! Det idealbillede træder ikke frem af Conrads karakteristik, for han foretrækker at udhæve tendenser, ikke personligheder.

En sådan principielt begrundet afpersonalisering ligger også bag Conrads indledende absolut formulerede afvisning af at undersøge de behandlede litteraturhistorikers stil. Det er en beklagelig beslutning, for de kompositionsgreb og stilfigurer, de forskellige litteraturhistorikere griber til for at anskueliggøre deres tanker, er ikke uinteressante. Man tør vist på baggrund af blot et udvalg af dem konstatere, at det 19. århundredes litteraturhistoriskrivning står tættere på de digteriske genrer end det 20. århundredes mere professionelt saglige værker.

Eksempelmateriale kan bedst plukkes hos N.M. Petersen. Om Holberg-tidens pietisme, som Petersen bryder sig lige så lidt om, som Holberg gjorde, står der: »Menneskelivets gudelige Side, kan ikke opgive sig selv, men bestrøet med Salt og Peber, løber den sig selv tildøde, som Maddiker, hvoraf laves Øjensalve« (II:18). Det Danmark, som gennemtrænges af Hansesædernes emsige handelsfolk, kaldes en hullet svamp (I:73), ligesom middelalderens kanoniske ret og skolastikken kaldes pindebrænde på åndens arne i stedet for en god stærk bul med varme i sig (I:78). Landbrugsmetaforer dominerer: frøkor, akksamling, rimfrost over spæde spirer, vækster, der visner og bliver til tang uden livskraft, jordskorpe, som brydes og gennemdrages af de første plovfurer, brakmarker, fugle, der slår med vingerne uden at kunne hæve deres tunge krop, levende (mundtlige) ord, der blæser og blæser bort som vinden, hvis virkning først ses, når den har

passeret. En husbygningsmetafor bliver en hel brugsanvisning til, hvorledes man konstruerer et bindingsværkshus (II:8-9). Tyge Brahe beskrives passende nok som en kommende og gående komet, der kun midlertidigt griber ind i de regelmæssigt gående planeters bane, dvs. de mere jævne kolleger på Universitetet (III:241). Der optræder også vægtstange, vægtskåle, penduler og perpendikler (III:695, 697; IV:14). Helt modernistisk virker en illustration af middelalderens blanding af hedensk og katolsk, dansk og latinsk, der ikke har været ganske uden følger: »Igjennem alt det fremmede gaar der en hjemlig Traad, der telegraferer med vor Tid, om den end er omgivet af fremmede Hylstere; det er Ledningstraaden selv, Elektriciteten følger, ikke det Rør, hvori den er indsluttet« (I:157) – dette er skrevet i 1853. Ret enestående er en association til Bibelen: om de digtere, som holdt fast ved det danske modersmål midt i det lærde latinske 1600-tal uden at evne andet end en søgt, højtravende, svulstig, plump og bombastisk stil – Petersens vante omtale af barokken – hedder det afrundende, at vi trods alt vinder kærlighed til dem for deres høje værdsættelse af dansk sprog, »thi de have elsket meget« (III:551). Det er Jesu ord i Lukas 7,47, da han tilgiver den store synderinde.

En anden side af fremstillingerne, som underbelyses ved udskydelsen af stilanalyser, er de til tider meget håndfaste, ja brutale værdidomme, som forfatterne ikke viger tilbage for. Også her har N.M. Petersen gode steder. Om teologerne Brochmand og Resen med deres bogstavelige bibel- og dogmetro på Christian IV's tid konstaterer Petersen kort og godt: »Der var ingen Poesi skabt i disse Mænd« (III:127). Deres kolleger i klassisk filologi var ikke bedre hjælpere; når de vandrede gennem den klassiske antiks poesi med dens kornrige agre og frodige enge, plukkede de kun partikler og høstede ord, men de er dog at undskylde, »thi Livets poetiske Side var endnu ikke gaaet op for nogen« (III:309).

Historikeren Hans Svaning bebrydes ikke alene forkerte navne og årstal, men også en kongebefalel tendensskrivning imod Christiern II's efterkommere: »Manden med sin Kritik betragter Barnets Naivitet, og ryster paa Hovedet. Men Aars-tal og Navne kunne rettes; hvad skal der blive af, naar den selvkløge Historiker drejer alle Begivenheder hen til en falsk Idee?« (III:370). Svaret får lov til at blafre i vinden sammen med det inkvisitoriske spørgsmålstegn. I det danske parlaments ottende funktionsår hedder det om sprogforskernes kamp for eller imod fremmedord i den lærde tid: »Natur og Sandhed gives undertiden i Partiernes Vold; det gaar med Ord som med Rigsdagsmænd« (III:527). Den uudholdelige bredde, snaksomhed og plathed i barokken bliver gang på gang kasseret, den er uden gnist af vid, en grov, gemen, hjemlig skarnagtighed (III:603) – enkelte af de til advarsel bragte citater taler dog imod Petersens smag og virker ganske originale, men det er selvsagt let at sige for en moderne læser med viden om ekspressionisme og modernisme. Fjendskaben mod barokpoesien synes at være arvet fra Nyerup og Rahbek, hvor barokken kaldtes »Smitte«, mens pietismen var »Siroc-co« og »Vandflod« (jf. Conrads s. 66). Udmærket formuleret er Petersens beskrivelse af den typiske danske småpoet lige før Oehlenschläger: »næsten enhver Digter løber frisk og uanfægtet igjennem alle Arter [af digte], eller de igjennem ham« (V.2:434). Både bibelsk og oldnordisk lyder følgende formel: »Tiderne skifte nemlig; der er en Drikketid og en Ædetid; Evald drak sig igjennem Verden, Oehlenschläger aad sig igjennem« (V.2:438).

Alt dette er den menneskelige, farverige og farvede fremstilling bag Conrads begrebsanalyser. En selektivt præsenteret stilanalyse ville have givet en profilering til gavn for helhedsbilledet uden nødvendigvis at stride imod den høje prioritet, som Conrad har givet den teksthistoriske synsvinkel. Heldigvis har Conrad heller ikke helt ud fulgt sit asketiske program. N.M. Petersens stil er således ultrakort ridset op på s. 313-314, med en note 135 om Rubows karakteristik (der dog også er utilfredsstillende kort og dertil usystematisk). Det fortræffelige sagregister viser faktisk også hen til en del metaforer. Man skal bare gennemskue, at vækstbilleder gemmer sig under sagord som 'udvikling, organismetænkning'. Her kunne man i øvrigt savne opslagsordet 'naturlighed', for hvad Heiberg og Petersen alene kan finde på i den boldgade, er ikke småting – og langtfra sammenfaldende.

Af interesse er Conrads behandling af v-konstruktion i komposition eller historiesyn – dvs. modellen paradiset-fald-genvundet paradiset. En sådan v-konstruktion er blevet en klassiker i historieskrivningen, men unægtelig med vekslende udfyldning. Således også her. For Rahbek er den mørke nedgangstid middelalderen og pietismen, for Steffens var det romerriget med Nero, mens middelalder, reformation og romantik var opgang, for Petersen er nedgangen tyskheden og latinen fra middelalderen næsten helt frem til den romantik, han ikke nåede at behandle og til syvende og sidst vist heller ikke fandt så opmuntrende, som modellen skulle lægge op til. Herfra kunne man fortsætte med Brandes' Hovedstrømninger: guldalderen var frihedsperioden fra Rousseau til 1789-revolutionen, nedgangen var romantikken, det genvundne paradiset etableredes gennem 1830- og især 1848-revolutionerne og skulle gerne nå et nyt højdepunkt med Brandes. For alle v-modellerne sigter til at placere nutiden højt og positivt.

Et andet biprodukt af Conrads indsats er redegørelsen for tilblivelsen af en litterær kanon og væksten i den over de 61 år. Her kan man gå ind gennem sagregistret og finde stederne. De fleste af de inddragne litteraturhistorikere når ikke længere frem end til 1800 og beskriver derfor såvel kanon som periodisering herefter. Det giver et spændende anderledes billede af det litterære landskab, når Oehlenschläger, Grundtvig, H.C. Andersen og Kierkegaard ikke er kendt eller anerkendt: efter middelalderens formløshed er Arreboe den danske kunstdigtningens fader, Holberg den moderne litteraturs klimaks, Ewald, Thaarup og Baggesen dens lødige udklang. I stedet for nøgleår som 1536, 1802, 1871 opereres her med 1624 (Opitz), 1661 (trykning af Arrebos *Hexaëmeron*), 1759 (grundlæggelsen af Det smagende Selskab). Forfriskende nye accentueringer! Når Conrad s. 14 morsomt gør opmærksom på, at litteraturhistorien er en genre, som gentager sit personinventar og sin handling i værk efter værk, hvad ikke mange andre litterære gener tillader sig, er det altså både rigtigt og forkert.

Det er skik (og det egentlig en dårlig) ved disputatser at besvære sig over, hvad doktoranden ikke har medtaget i afhandlingen. Det kunne her afføde et forslag om en lidt mindre streng holdning over for litteraturhistoriske behandlinger, der centrerer om en idé, en mytisk begivenhed (et »gennembrud«) eller en repræsentativ periode uden at dække det hele. Sagen er jo, at mens det 18. århundredes dannelse foretrækker en systematisk katalogisering af et stofområde, har det 19. århundredes romantik sin force i de symbolske situationer eller konstellationer, der siger mere end den kvantitative helhed. Conrad har på s. 110 henvist til

Grundtvigs åndstypelitteraturhistorie i 1812-kroniken. Grundtvig var både jagttager af og deltager i det berømmelige romantiske gennembrud 1802-03, og han vendte karakteristisk nok temmelig udførligt tilbage til det senere i sit liv. Uoverensstemmelsen mellem Baggesen og Oehlenschläger i tylvtefejden 1818 aflokede ikke blot Grundtvig et par vægtige trykte artikler i den københavnske presse, men også fyldige og desværre utrykte kladder til en stor afhandling om smagsskiftet omkring 1800. Han ser her forsøgsvis Oehlenschläger som fuglekongen med harpen, Steffens som en Henrik fuglefænger, og Baggesen som en friskytte, hvis krumme jagthorn genlyder af Oehlenschlägers harpe. I et af udkastene introduceres desuden den unge Ingemann med eposet *De sorte Riddere* (1814) som et udtryk for det danske hjertes naturhistorie. Nogen absolut tanke-mæssig klarhed i sin forståelse når Grundtvig ikke frem til. Men netop forholdet mellem Oehlenschläger og Baggesen som illustration af et vagtskifte i litteraturens historie inspirerer 1870-78 Kr. Arentzen til et grundigt og dog populært beskrivende ottebindsværk. Når Conrad på s. 16 med note 7 erklærer, at først med Winkel Horn 1881 og Peter Hansen 1886 – det sidste skal vist være 1882-86? – skrives der bøger om dansk litteraturhistorie for den interesserede og dannede læser, overser han Arentsens voluminøse indsats. For resten fik denne tylvtestridet et negativt efterliv: Johs. V. Jensen har flere gange brugt den som symptom på dansk romantiks provinsielle københavneri, og da Brandes ved fejdens hundredårs-jubilæum i 1918 rekvirerede materiale til en artikel på Det Kongelige Bibliotek, lod han det i væmmelse gå tilbage igen efter at have bladet lidt rundt i det. Brandes benyttede i øvrigt selv en anden af det 19. århundredes romantiske gennembrudsmyter, da han i fejden om Hovedstrømningerne i foråret 1872 under pseudonymet stud. theol. A. Hansen (med besvær) fik trykt en selvspejlende artikel om Steffens' fortrædeligheder med de ansættende myndigheder 70 år tidligere.

I et andet udkast om Poesiens verdenshistorie med særligt henblik på Oehlenschläger og Ingemann, set (og fremhævet!) på baggrund af Shakespeare og Goethe, bakker Grundtvig igen med det romantiske gennembruds historie; det er skrevet i 1822, men trykkes først i 1985. Man kunne også have inddraget Oehlenschlägers analyse af sin egen nationalromantik i fortalen til *Nordiske Digte*, 1807, og *Svar til Hr. Captain Abrahamson*, 1808. Hertz' oversigt fra 1859 over dansk litteratur efter 1814 kunne også godt have fået en selvstændig behandling.

Læseren må endelig savne et afsluttende udblik over, hvad der skete efter 1861. Hovedfiguren i kritikken var naturligvis Brandes, som ikke lever op til kravet om dansk totalhistorie. Men ved siden af ham, fra 1892 i det professorat, Brandes ikke fik, kom Julius Paludan med den professionalisering af faget, som man mærker, Conrad nærer en bunden varme for. Parallelt med Paludans principielt saglige kulde udfoldede i 1890'erne næste generations forskere, Valdemar Vedel og Vilh. Andersen, i disputater og monografier en national forkyndelse med de af det moderne gennembrud forkætrede romantikere som hovedfigurer (Oehlenschläger, Poul Møller). Positivismen og nyromantik trives side om side, også på universitetet. Conrads fremstilling kalder på en fortsættelse.

Påtalen af denne mangel kan Conrad dog imødegå med N.M. Petersens betragtning sidst i hans sidste halvbind (V.2:575): »Men dette tilhører den følgende Tid; vor Vandring er tilende«.

Conrads afhandling har en klar genrehistorisk og en klar kronologisk afgræns-

ning. Inden for disse rammer samles det sikkert hjemlede materiale, de i bogform trykte skrifter, tidsskriftbidrag, avisindlæg (herunder anmeldelser) og i noget omfang utrykte manuskripter. På sit felt betegner afhandlingen i forhold til tidligere kritikhistoriske fremstillinger af mere eller mindre kompendiøs karakter (Rubows og Hauberg Mortensens) et fremskridt ved den systematisk organiserede analyse af teksterne. Efter læsning i de gamle litteraturhistorier, Conrad behandler, kan man godt engang imellem gribe sig i at ønske en provokerende metafor eller et bramfrit udsagn. Conrad holder overalt masken som den nøgterne vurderingsmand.

Afhandlingen demonstrerer, hvorledes litteraturhistorie snarere end en klippefast grund er et altid bølgende hav. Det samlede resultat, påvisningen af en udvikling fra en statisk – eller i hvert fald indbildt statisk – smagsæstetik til en bevægelig konfessional nationromantik er overbevisende dokumenteret og står ikke til at rokke, om end måske nok til at nuancere.

Resultatet er ikke overraskende i lyset af tidens andre udviklingslinjer, men nu er der dokumentation for det. På s. 65 skriver Conrad, at historieforståelsen i Nyerup-Rahbek går ud på, at »poesiens historie er en teleologisk anlagt beretning om dens fremskridt i retning af realisering af et ideal, som litteraturhistorikeren sidder inde med. Han kender på forhånd målet og den 'rette' vej«. Denne faste kompositoriske styring kendes omkring 1800 også fra digtningen: den er et fast træk i den dannelsesroman, der i vekslende udformninger er et af forbillederne for det 19. århundredes moderne roman. Her er det ikke uinteressant, at netop Rahbek udgav prototypen, Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, i dansk oversættelse 1801-02.

Det nye ideal af litteraturhistorieskrivning fra omkring 1830, som mere relativt rettes mod bestemmelsen af det enkelte folks og modersmåls nationale særpræg, lægger, som anført på Conrads s. 74, vægt på litteraturhistorien som »et spil af årsager og virkninger«. Det svarer dermed faktisk mere til den nyere variant af dannelsesromanen, som man plejer at kalde udviklingsromanen. Også her passer pengene nogenlunde. Den første danske af arten kommer i 1835 med H.C. Andersens *Improvisatoren*. Den uklarehed om indflydelse fra miljø over for en klar mening med historiens og fortællingens gang og de tøvende, sommetider helt ubevidste indrømmelser, forfatteren må gøre til realiteterne, kunne nok finde visse paralleller i N.M. Petersens værk.

I Det moderne Gjennembrud bliver udviklingsromanen derimod drejet over i det ekstremt individualistiske og utypiske – tænk på J.P. Jacobsens og Bangs bøger – og ender i det 20. århundrede med oftest at være en afviklingsroman. Her hører vist så ligheden med den samtidige litteraturhistorieskrivning op. Videnskaben må være konstruktiv. Det er denne bog også – den er i god gammeldags forstand lærd, et stykke solid og gennemreflekteret grundforskning.

2. Hans Hertel:

Nogle oppositioner begynder, ligesom barndommens fristile, med Adam og Eva. Jeg vil begynde i nutiden – ikke i Edens have, men midt i 1990'ernes helvede: det flv. Jugoslavien. Måske kan det lyde som om det ligger langt fra dagens disputats, men det fører direkte ind i dens tema: nationalfølelsen som ideologisk brændstof.

Forleden læste jeg et bind essays af den jugoslaviske forfatter Danilo Kiš, netop udkommet på engelsk. Kiš var en ægte hybrid fra et multietnisk område og så sig selv som jugoslav, og kort efter at han døde i Paris 1989 begyndte konstruktionen Jugoslavien at gå i opløsning. Den udvikling havde Kiš forudset i essaysamlingen *Anatomi-timen* (1978), hvor han undsgde nationalismen i barske vendinger der gjorde ham forhad. Det var nok klogt af ham at emigrere til Frankrig i 1979. Han trådte på alle tænkelige ligtorne, især hos serbere og kroater, og han ville være løbet ind i alle tænkelige øretæver.

Kiš kalder nationalismen en moderne messianisme, og han definerer den ved begreber fra Sartres essay om jødespørgsmålet (1947). Ligesom antisemitismen er nationalismen en rent negativ kategori: den bygger på udstødelse af De Andre, de der ikke er som os. Den er totalitær, skønt den er relativistisk, uden universelle værdier, og derfor reaktionær. »Nationalismen er den sidste ideologi og demagogi som retter sig mod folket. Den er også kitsch. Men først og fremmest er den paranoia, individuel og kollektiv paranoia. Som kollektiv paranoia er den produkt af misundelse, frygt og tab af individuel bevidsthed«. ¹

Man ser det samme billede over hele verden i disse år. For tiden har Kulturby København *Images of Africa*-festival, og den åbnede forleden med konferencen »Global Dialogue 96« om ytringsfrihed i Afrika. Her advarede den eksilerede nigerianske Nobelpristager Wole Soyinka mod den krig der i Det Helliges navn føres mod friheden til at udtrykke sig. Den føres i Algeriet og Marokko, i Iran, i Ægypten, i mange afrikanske stater, i Israel, sagde Soyinka – af religiøse fundamentalister og fanatikere, men også af nationalister. Soyinka pegede på hvordan en lang række afrikanske stater er opstået ved tilfældigheder, fordi de gamle kolonimagter delte rovet på tværs af gamle sprog- og stammegrænser, og nu bruger lokale diktatorer nationalismen til at opretholde deres territoriale magt i disse kunstige områder.

De aktuelle eksempler fortæller to ting. For det første at begrebet nationalisme mere end nogensinde bruges ikke bare som beskrivelse af kendte samfundsfænomener, men som både løscord og skældsord. Det er højmineret, og denne forvirring råber på begrebsafklaring. For det andet at nationalismen, som de fleste troede død og begravet, bare var et slumrende rovdyr. Den fik nye, vitale funktioner i den 3. verden, og imens sov den rævesøvn i vores del af verden.

Af begge grunde er nationalisme blevet en aktuell udfordring for forskerne. I flere lande har vi siden 80'erne set en bølge af forskning i national identitet – en klarere og mindre belastet term. Herhjemme fik vi projektet *Dansk Identitetshistorie*, der – finansieret af det humanistiske fakultet ved Københavns Universitet – løb 1988-90 og blev til fire tykke bind 1991-92 med Ole Feldbæk som organisator. Det var en central forskningsopgave, og projektet mødte med interessante resultater. Flemming Conrad var et selvskrævet medlem af gruppen.

Nationalismeforskningen følger flere spor, som Lorenz Rerup skitserer det i *Dansk Identitetshistorie I* (1991), hvoraf den vigtigste defineres som *nation building*. Udviklingen af national identitet synes at være særlig tidlig i Danmark, men hvis vi et øjeblik abstraherer fra vores egen Hassan, vil det være givtigt at spole tilbage og se hvordan det hele begyndte og hvad det udviklede sig til.

Nationalismen anskues oftest som frugt af de franske revolutionskrige og Napoleonskrigene, der genererede national modstand. Man kunne mere frugtbart se

den i idé- og mentalitetshistorisk perspektiv som udløber af 1700-tallets mangeløse opdagelse: at mennesket er et individ, og dén historie udfolder sig for øjnene af én på Musée des Arts et Traditions Populaires i Paris (med inspiration fra socialhistorikerne i *Annales*-skolen). Her i monterne ser man at fra midten af 1700-tallet begynder bønderes og håndværkeres huse og brugsgenstande – kister, redskaber, kander, barberfade osv. – at være påmalet navn, årstal, hjemsted. Det indicerer at også tredicstand bliver sig bevidst om sin individualitet og afstamning. En håndværker, en bonde, en arbejdsmand er ikke længere bare et anonymt udtryk for menneskeheden, for sin samfundsklasse eller sin landsby, men et individ *in its own right*, defineret ved navn, fødselsdag, bopæl, erhverv, rolle i familien, i samfundet. Tingene personaliseres. Også jævne folk får en historie.

Det samme ses i 1700-tallets borgerlige roman, tidligst med Defoe, Richardson og Fielding i England. Den forlader barokromanens allegoriske apparat, hvor personer med abstrakte navne bevæger sig gennem stiliserede hyrdeidyller eller symbolske landskaber på vej fra »ødelæggelsernes by« til »den himmelske stad«. Romanen bliver – med den oplysende titel på Defoes *Robinson Crusoe* (1719) – *The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe, Mariner of York*, der i 28 år levede på en bestemt ø ud for floden Oroonoque på Amerikas kyst, og skrevet af ham selv.²

Genstandene på Musée des Arts et Traditions Populaires er et folkeligt udtryk for 1700-tallets nye individualisme, og den proces er frugt af mange faktorer i samspil: af borgerskabets økonomisk-ideologiske selvstændiggørelse, der vokser med udviklingen af handel, håndværk og siden industri. Af moral- og statsopfattelsen der formulerer alternativer til enevælden. Af fornuften og erfaringsvidenskaberne der angriber dogmer og overtro. Naturrettens principper om hin enkeltes medfødte menneskeværd bliver overbygning til den verdslige respekt for individets rettigheder og ideen om folkesuveræniteten.

Borgerskabets rolle som den dynamiske klasse udvikler som bekendt også *den borgerlige offentlighed*, som vi talte så meget om for 20 år siden. Foreløbig er den dog primært litterær. Der var endnu langt til udviklingen af parlamenter med almen stemmeret – det forhindrede enevælden og dens hjælpetropper, fra militær til kirke. Men den litterære institution og trykpressen – aviser, tidsskrifter, bøger – fik fra starten en central rolle i kampen mod *l'ancien régime* og den nationale undertrykkelse.

Med dette repetitionskursus vil jeg pointere, hvad der efter min mening ikke siges eksplicit i *Dansk Identitetshistorie*: at kampen for individuel, national og politisk selvbestemmelse fra starten må ses som sider af samme proces. Men snart bliver nationalismen en konsoliderende, konserverende, ja militant faktor i magthavernes hænder. Den er altså både revolutionær og antirevolutionær, og i det perspektiv må man også se tilblivelsen af den nationale litteraturhistorie.

Princippet om selvbestemmelse fik pompøse formuleringer med den amerikanske uafhængighedserklæring 1776 og den franske revolutions menneskerettigheder. Revolutionen eksporterede menneskerettighederne ved krig – og skabte dermed en ny aggressiv nationalisme og forstærkede reaktionære tendenser i de europæiske romantikker. Kravet om selvbestemmelse blev ved at være afsæt for frihedsbevægelser. Fra 1820'erne og 30'erne kom kædereaktionen af nationale og liberale opstande mod enevælden, tit vendt mod de multinationale stormagter.

Det var den situation den danske enevælde med snilde og fremsyn søgte at tage højde for allerede i 1776 med loven om indfødsretten, der gjorde nationalismen til en *statspatriotisme*,³ for at holde sammen på helstaten med danske, norske, holstenske, islandske og færøske elementer.

Men processen lod sig som bekendt ikke standse. Den fortsatte fra Europa-kortet ud over verdenskortet op gennem dette århundrede med oprør, borgerkrige og befrielseskrige. Kravet om respekt for nationalt sprog og kultur og national selvbestemmelse blev den vigtigste motor i afviklingen af koloniimperierne og opbygningen af selvstændige nationer. I verdensdel efter verdensdel og land efter land bliver nationalismen den dynamiske kraft i ændringen af ydre og indre magtforhold.

Pointen ved afkoloniseringen i vores såkaldt multikulturelle tid er at de tavse kulturer nu bliver hørt og fusioneres med hinanden og med vestlige kulturformer. Salman Rushdie bruger Vestindiens kreolske blandingskultur som metafor, når han taler om *litteraturens kreolisering*. Men Rushdie kender om nogen bagsiden af den nye selvstændighedsfølelse: fundamentalismen, den nationale og religiøse kulturkamp mod at være *underdogs* i forhold til Vesten.

I Vesten syntes Det 3. Rige og 2. verdenskrig for evigt at have umuliggjort nationalismen («Det der skiller nazisme fra nationalisme er for småt til at rumme en hel aforisme», skrev Poul Henningsen). Det der gør debatten om nationalisme så brændende er også at den fra den 3. verden har bredt sig tilbage til den gamle verden, og at den efter sin rævesøvn antager stadig nye former. Nationalismen gøres til modgift mod fællesmarkeder og unioner, tit med sære ideologiske fusioner og kompagniskaber mellem det gamle højre og venstre. Den bliver til messianisme og paranoia (jf. Danilo Kiš). Den bliver til *etnisk udrensning*.

Den proces kan besees midt i kendte etniske smeltedigler som Israel og USA – og midt i vores eget fag: litteraturforskning og -undervisning. Jeg tænker på den amerikanske *multiculturalism*, der begyndte med 80'ernes *etniske bevidsthed* og *post colonial theory*. Etniske, feministiske, lesbiske og andre grupper har defineret sig selv ved deres marginalitet, og ligesom de nye nationer har de krævet respekt for *deres* kultur og anfægtet den nationale enhedskultur. De kalder den en falsk universalisme, en politisk konstruktion, et hegemoni til undertrykkelse af minoriteterne.

Men den multikulturelle bevægelse er blevet til alt andet end pluralisme. Minoritetsgrupperne har reageret med at lukke sig omkring sig selv med deres *egen* metode, deres *egen* kánon, som de absoluterer. African Americans og Native Americans vil kun beskæftige sig med deres egen kultur – og bakkes op af *political correctness*-bevægelsen. Og når jøder, afro-amerikanere, asiater, hispanics, bøsser osv. vil sætte *deres* kultur i stedet for fælles værdier, er vi tilbage ved Babelstårnet hvor ingen forstår hinandens sprog. Så bliver det til segregation, etnisk udrensning af De Andre. National og religiøs ekstremisme ender i censur, som Wole Soyinka sagde forleden.

Political Correctness er forstadiet til tankepolitiet i 1984 og symptom på dyb splittelse i vores kultur. På den ene side har vi et globalt etnisk oprør. Folk reagerer mod oplevelsen af uoverskuclighed ved at søge indad i nationalisme, regionalisme, fundamentalisme, fanatikerne kommer fra både »højre« og »venstre«, og fælles for dem er at de ser »universelle« værdier som forklædt imperialisme. På

den anden side har vi en moralsk oprustning omkring Vestlige Værdier. Traditionens vogtere frygter »fragmentering« af Kulturarven – »balkanisering«, hedder det i den amerikanske debat. Over for multikulturalismens antropologiske kultursyn sætter de den store vestlige kánon (sidst Harold Bloom med *The Western Canon: the Books and School of the Ages*, New York/London 1994) – hitlister af tre-stjernede klassikere som alle bør kende. Det er patricierne mod plebejerne.

Man kunne også sige: vor tids nationalliberale. I alt fald er jeg jævnligt kommet til at tænke på dem mens jeg har læst Flemming Conrads analyser af hvordan dansk litteraturhistorie fik sine genre- og stofnormer. *Smagen og det nationale* er historien om hvordan synet på vores litteratur og vores store digtere blev grundlagt. Hvordan jagten på national identitet blev til et sæt normer og en kánon, som vi stadig læser og skriver ud fra. Den nationalliberale kánon præger givetvis stadig vores holdning til nationallitteratur og verdenslitteratur.

Det er en sjælden mulighed for at se grundmurede traditioner og bevidste og oftest ubevidste forestillinger efter i sømmene. Dét perspektiv er for mig den mest interessante udfordring i undersøgelsen – dér hvor et stykke traditionel metahistorie åbner for ny selverkendelse. Det er det hovedperspektiv jeg vil diskutere afhandlingen ud fra.

Der er to ærverdige traditioner for disputatsoppositioner. Den ene er at opponenter retter tyrkfejl i halve timer. Den er udelukket her. Conrad har selv været der med sin tættekam (med få undtagelser) – karakteristisk nok. Som filolog og historiker er denne kender af lærdomshistorien selv en lærd i den gamle stil, og hans kendskab til tilsvarende undersøgelser i ind- og især udland medvirker til at perspektivere det danske materiale.

Som empirisk arbejde er disputatsen så gedigen som engelsk tweed. Her er ingen løse ender. Ingen luftige deduktioner som dem der hærgede dårlig marxistisk litteraturforskning i 70'erne. Som mine medopponenter er jeg især imponeret over hvordan Conrad har udnyttet mange typer trykte tekster, især det store avis- og tidsskriftstof, og hvordan arkivrotten har fremdraget et stort og ukendt utrykt materiale. Alle kildestudier er gennemført med akribi i detaljen og præcision i ordvalget. Det er af værdi i sig selv, og det skaber generel tryghed hos læseren.

Medaljens bagside er at fremstillingen med den germansk fremadskridende syntaks fremstår mere tør end nødvendigt. Det er altid tungt at læse fremstillinger i vi-form (som Mark Twain sagde: »Vi om sig selv siger kun konger, redaktører og folk med bændelorm«). En enkelt gang kommer der dog pludselig et lille, tørt vindstød af humor. Noterne udgør en hel afhandling i afhandlingen, med meget relevant læsestof, og mange detaljer kunne med fordel have været brugt til at underbygge hypoteserne og til at karakterisere personerne og deres rammer. Det vender jeg tilbage til.

Den anden disputatstradition er at docere for doktoranden hvordan han/hun meget hellere skulle have skrevet sin afhandling, dvs. hvordan man selv ville have gjort det. Den tradition vil jeg nødig fravige.

Hvis man vurderer afhandlingen på dens egne præmisser, står den som en klart afgrænset genreundersøgelse af den fortællende litteraturhistorie, dens stofselektion, dens værdi- og vurderingskriterier, til dels dens fremstillingsform – og dermed dens rekonstruktion eller konstruktion af fortiden. Herudfra påvises klart hvordan 1790'ernes ideer om »den gode smag«, bygget på almene normer fra

europæisk litteratur, gradvis afløses af ideerne om det nationale, normer bygget på et påstået dansk særpræg og efterhånden et markant nationalt dannelsesprogram.

Som tekstimmanent analyse er det gjort konsekvent, og der er klare fordele ved metoden. Fordi analysemodellen stiller de samme spørgsmål til hele materialet, opnår Conrad at kunne sammenligne resultaterne, og bogen er et værdifuldt systematisk supplement til Paul V. Rubows disputats *Dansk litterær Kritik i det nittende Aarhundrede indtil 1870* (1921) og Finn Hauberg Mortensens prisafhandling om *Litteraturfunktion og symbolnorm 1800-1870* (1973). Den er også et værdifuldt supplement ved at fremgrave utrykte forelæsningsnoter og arbejds-papirer – og dermed ukendte sider af Chr. Molbechs og Ingemanns indsats – og ved at afdekke hvordan vigtige dele af tidens værdiforestillinger blev formidlet mundtligt gennem undervisningen.

Der er interessante opvurderinger. Det er spændende at læse om N.M. Petersens folkeligt-nationale evolutionshistorie, skrevet med næb og klør, og at følge undersøgelsen af J.L. Heibergs *Udsigt over den danske skjønne Literatur* fra 1830'erne. Med sit hegelianske æstetiske system har Heiberg ofte været prægelnabe i kritikhistorien – og tit gratis vildt (jf. P.O. Enquists portræt af »arkivkritikeren« i *Fra regnormenes liv*, 1981). Conrad søger at forstå ham indefra og er næsten for overbærende, men det fremstår som en retfærdighedshandling.

Et helt lille drama ligger gemt i brevene hvor man kan følge hvordan Den militaire Højskoles undervisningsdirektør med sylespids venlighed må trække Prof. Heiberg i frakkeskøderne for at fravriste ham hans undervisningskompendium, bid for bid. Det tog oberstløjtnant Abrahamson små fem år, men over for officersskolens chef holdt han hånden over Heiberg, »dels da han er et Genie, dels da de Folk ingen Idee have om Tjenesten eller stræng Orden, eller nøiagtig Opfyldelse af paatagne Pligter« (s. 389 note 11). Den formulering håber jeg Undervisningsministeriet vil huske, hvis nogen af vor tids genier skulle komme bagud med studietrinstilvæksterne. Men det er synd at den slags stof er gemt af vejen i noterne med mindste skrift, så man skal grave med lup og teske for at samle sig et billede af den stejle unge æstetiker Heiberg som litteraturhistoriker og lærer.

I det hele taget havde jeg gerne hørt mere om Den militaire Højskole i Gjethuset på Kgs. Nytorv som en dansk École polytechnique. Hvis man vil læse om Heiberg som lærer, kan man lade sig lede af Conrads henvisninger til Morten Borups Heiberg-monografi (1947-49) og til militærhistoriske fremstillinger, og hvis man følger dem, finder man værdifulde detaljer der får manden, institutionen og tiden til at leve.

Det er det samme med Nyerups og Rahbeks fælles forelæsninger i 1798-99 om dansk poesi i middelalderen. Via samtidige kilder som historikeren E.C. Werlauffs erindringer⁴ tegner der sig et oplysende billede af hvordan universitetsprofessorer dengang forelæste (det foregik oftest hjemme i deres »residents«), og hvordan Rahbek og Nyerup lagde ud i Nyerups embedsbolig på Regensen og fortsatte på Trinitatis' kirkeloft. Sceneriet kan udbygges med P.L. Møllers litteraturbillede af »Rahbek og Bakkehuset« i *Gaa* 1847, der er et psykologisk portræt af en mand som organisk del af sit miljø. Møllers metode var inspireret af Sainte-Beuve og brugte samtidige kilder (bl.a. Werlauff).

Med disse kilder samler de små træk sig til et genrebillede. Pludselig er det ik-

ke abstrakt snak. Pludselig fremstår den historiske lancering af en ny disciplin: den danske litteraturhistorie, i teamwork mellem to entusiastiske pionerer, som en *plastisk* situation i centrale og symbolske lokaliteter: Regensen og Universitetsbiblioteket på Købmagergade, der blev kommunikationsaksen i Københavns og guldalderens kulturliv.⁵

Det er en alvorlig omkostning ved den tekstimmanente analyse at Flemming Conrad udskyder den art stof som irrelevant. Det kan kaldes en systematisk løsning; det ligner den objektivitet som f.eks. 1930'ernes nye saglighed ville opnå ved for enhver pris at gå til *Sagen*: det nøgne værk eller den objektive stilanalyse, for at undgå biografisme og geistesgeschichtliche ckstravagancer. Men den nykritiske selvdisciplin fremstår her som en forældet og uhensigtsmæssig puritanisme. Den betyder at markante, farverige personligheder ikke får lov at træde ud af deres tekster, ud i deres funktion, som levende individualiteter. Det er personlighederne der giver liv til principperne og får tingene til at bevæge sig ved deres kreativitet og eksempel. At skære den dimension fra er ikke bare at amputere fremstillingen; det betyder et tab af indsigt. Det er, som Aage Henriksen har sagt i anden sammenhæng, »at afskaffe fortiden ved at gøre den uforståelig«.⁶

Afhandlingens tekstmæssige askese er også metodisk diskutabel på et andet niveau, for en anden af dens intentioner – påstår den – er at studere samspillet mellem litteraturhistorien som teksttype og de rammer den fungerer i. Til de eksterne faktorer Conrad har undersøgt er undervisningsvæsenets og de litterære lærestoles og selskabers institutionshistorie, men han abstraherer fra de andre dele af den litterære institution.

Set fra en litteratursociologisk synsvinkel må personer som Rahbek, Nyerup, Heiberg og Molbech også ses som *sociale typer*. Nyerup og Rahbek er inkarnationer af oplysningstidens og filantropismens borgerånd og æstetik, men de er ikke tandløse penneslikkere. Tidsskriftredaktøren, recensenten og bibliografen er centrale figurer for det begyndende frie ræsonnement. De er offentlighedens kritisk-sorterende sekretærer. De ser fri kritik som forudsætning for sand videnskab, og selv den tilsyneladende så tørre bibliografi, der er Nyerups speciale, har politiske overtoner som information om vigtig ny udenlandsk litteratur. Den pæne universitetsbibliotekar Nyerup, den rødmossede bondedreng fra Middelfart, kom i myndighedernes søgelys for den polemiske måde han klassificerede teologi på.⁷

Rahbek stod på generalprocureur Colbjørnsens såkaldte »sorte Tavle« som et liberalt »uroligt Hoved«, og to gange blev *Den danske Tilskuer* tiltalt for krænkelse af censurlovgivningen, men dog frikendt.⁸ I 1799, allerede før trykkefriehedsforordningen der genindførte censuren i uro over den franske revolution, fik Rahbek af Danske Cancelli en næse (det hed det allerede dengang) for kontroversielle udtryk i en historisk artikel i *Minerva*. Selv fandt han næsen uforenelig med værdigheden i sit professorembede og tog sin afsked, men det undrer mig at Conrad dæmper konflikten og gør den æstetisk: »Rahbek søgte og fik pr. 1.4.1799 sin afsked fra det æstetiske professorat; efter hans eget udsagn lå blandt flere grunde til dette skridt hans stigende utilpashed ved den forandring, æstetikken var inde i pga. Kants og den romantiske skoles indflydelse. Rahbeks afgørende binding til 1700-tallets begrebssæt viser sig således markant her ved overgangen til det nye århundrede« (s. 35-36). Det er at gøre Rahbek for uselvstændig, næsten lidt opportunistisk.

Jeg vil opholde mig lidt længere ved Rahbek. Conrad ser ham som udtryk for *digteren* som professor, den tradition der fortsætter med Oehlenschläger og Hauch og først afbrydes med filologiens og historisismens mere eksakte professor-typer. Jeg tror ikke at det centrale ved Rahbek som social type er at han var novelle- og skuespilforfatter, men at han var *publicist*. Han er inkarnationen af den nye frie litterat og formidler: *the man of letters, l'homme de lettres* – og inkarnationen af den nye kunstinstitution der fik æstetikken som sin videnskab og kritikken som sin vurderingsinstans og publikumsvejleder.

Rahbek fik ry som den uskønsomme rosiflængius, den glade idiot der så med velvilje på alt. Som Baggesen rimede i *Gjengangeren* (1808): »Jeg siger det endnu engang igen: / Det er mig ubehageligt at hyldes / af alle maadelige Digtres Ven«. Heroverfor er det interessant at læse P.L. Møllers portræt af Rahbek som den mådeholdne, positive folkeopdrager – »Danmarks frugtbareste og mest yndede Journalist«. For Møller var Rahbek legemliggørelse af den nye sympatiserende kritik, den kritiske liberalisme, hvis ambition er at høre hvor græsset gror og vurdere et nyt digterværk på dets egne præmisser, i stedet for at dømme det ud fra æstetikens på forhånd fastlagte norm. Rahbek udgør første led i overgangen fra normativ til deskriptiv kritik.

Med andre ord: Rahbeks smagsbegreb er måske ikke så principløst udvandet som samtid og eftertid har ment, og en modhypotese til opfattelsen af Rahbek som *digterprofessoren* kunne være at det er den nye litterat- og kritikertype der forfremmes til professor. Jeg undrer mig over at Conrad ikke anskuer Rahbek i rammen af hans institution: det blandede tidsskrift. Hvordan kan man overhovedet forstå Rahbek uden at gå vejen via hans tidsskrifter, der gennem 40 år var blandt det nye borgerskabs vigtigste kilder til orientering om udenlandsk kultur- og samfundsliv?

Rahbeks og Nyerups aktiviteter – både som litterater og som professorer – er typiske for de intellektuelles nye rolle og for universitetets funktion som institution i den borgerlige offentlighed op til grundloven. Chr. Molbech kan ses som næste led i den udvikling: en kloning af publicisten Rahbek og bibliografen & antikvaren Nyerup. Han var litterat i oplysningstidens polyhistor'ske stil og skolet i den nye filologi og historie, men som forsker var han autodidakt, selv lært fra Det kgl. Bibliotek.

Han har fået et dårligt ry i eftertiden som den vrisne, rastløse, vidtløftige kompilator. P.L. Møller skildrer ham i et »litteraturbillede« i *Kritiske Skitser* (1847) som publicist i endeløse baner. Det er et giftigt portræt, der kunne være skrevet af Kai Friis Møller og Poul Borum sammen i deres mest sataniske humør, og det har klæbet til manden i samme grad som Friis Møllers portræt af Jørgen Bukdahl:

»C. Molbech nedstammer (ifølge Erslevs Litteraturlexicon) paa fædrene Side fra en Sadelmager, og dette Faktum synes ikke uden Forbindelse med den læderagtige Seighed, hvormed han har til en vis Grad bearbejdet næsten alle Litteraturrens Enemærker, og erhvervet sig et Navn nærmest ved Kvantiteten af sine Arbejder. Han har imponeret Massen ved Massen. (...) Han har erobret sig en Plads i den danske Litteratur ved en vis agtværdig Middelmaadighed i de mangfoldigste Brancher (...) det litterære Maskinarbejde, som i den nyeste Tid især viser sig i Feuilleton- og Journalpressen, har allerede havt et ældre Forbillede hos os i Molbech, saa at Norden i den Henseende endog kan gjøre Fordringer paa Førsteopfin-

delsesret. I vor Tid gaaer Alt mere og mere ud paa at excerperere og compilere, men M. er idetmindste hos os første Opfinder af at excerperere sig et Forfatternavn«. ¹⁰

Flemming Conrads karakteristik af Molbech er en indirekte polemik mod denne vurdering. Han udreder fint hvordan Molbech er udtryk for litteraturhistoriens begyndende professionalisering med sit nøgterne, umoralistiske litteratursyn, sin opfattelse af digtningen som sprog- og kulturhistorisk vidnesbyrd, sin sondring mellem æstetiske og historiske værdier, der for første gang inddrager komparative og sociologiske synsvinkler, og med sin metarefleksion over historiens og litteraturhistoriens teori.

Det er en interessant Ehrenrettung, men den fungerer lovlige indirekte. Man savner en institutionel placering af Molbech som tidstypisk skribent- og forsker-type, og man savner direkte stillingtagen til Molbechs eftermæle (og P.L. Møller var jo ikke den eneste der jævned ham med jorden, jf. C.E. Sechers artikel i *Dansk Konversationsleksikon* 1854, tre år før Molbechs død). Hvorfor fik han endnu i levende live det ry? Hvorfor havde hans forelæsninger så få tilhørere? Det får man ikke besvaret.

Undersøgelsens sekundære hensigt, efter analysen af genren litteraturhistorie, definerer Conrad s. 13 øverst: *at studere samspillet mellem teksttypen og de institutioner, den fungerer i*. Dermed mener han, som vi véd, det litterære livs og især uddannelsesvæsenets institutioner: lærde selskaber, universitet, læreanstalter og latinskole, men også dannelsessystemet mere generelt – og de normer og værdier det indsocialiserer.

På begge niveauer rummer afhandlingen meget værdifuldt stof og overbevisende analyser. Men som Vagn Skovgaard-Petersen var inde på i sin opposition ex auditorio: man kunne også have ønsket belysning af læsebøgerne, andre dele af uddannelsessystemet og den pædagogiske praksis. Efterhånden som nationalbevidstheden eksporteres fra borgerskabet til resten af folket får de begyndende folkebiblioteker og fra 1840'erne højskolerne betydning som formidlingskanaler for den litterære nationalopdragelse. Det savner man at høre om.

De normer og værdier som litteraturhistorien formidler eller genererer ses udfoldet i modtagelseskritikken og samtidsreaktionen. Det gør brugs- og virkningshistorien til en vigtig dimension. Kritikhistoriens klassiske problem er at den bliver så optaget af de nye ideer kritikken formulerer, at den glemmer at stille det elementære spørgsmål: jamen, hvor langt blev disse ideer reelt *sprede*? Hvem accepterede dem? Hvor meget blev de bøger læst og brugt? Hvilken virkning fik de? Når der ikke findes kilder – eller når forskerne ikke orker at hitte dem – lokkes mange ud i deduktioner, cirkelslutninger og anden ønsketænkning.

Conrad viser opfindsomhed i jagten på receptionshistoriske kilder. Når de tier, tier han – som den ordensmand han er. Men tit trænger spørgsmålene sig på – som i det interessante kapitel om Ingemann og hans rolle ved det genopstandne alternativ-universitet Sorø Akademi fra 1811. Afhandlingen afdækker med stor flid hvordan Ingemann omsætter Herders ideer i en systematisk historiserende litteraturbetragtning. Den viser den betydning Ingemann tildelte nationallitteraturen som middel til national selverkendelse og selvrealisering i en ny guldalder, hvor borgerstanden har afløst adelen som kulturbærer.

Vi véd altså hvad Ingemann *mente*. Men hvilken *indflydelse* fik hans undervisning? Hvor meget fik eleverne ud af det, når de ikke kunne læse hans fremstil-

ling? Hvordan blev Ingemanns ideer spredt i uddannelsessystemet og i offentligheden? Hvilken rolle spillede hans historieromaner for formidlingen af hans historiesyn? De dimensioner får afhandlingen kun sporadisk med.

Vi får altså en del at vide om samspejlet mellem litteraturhistorieskrivningen og de institutionelle rammer den fungerer i, og institutionsanalysen siger meget om hvordan samfundets værdinormer formidles – eller *formentlig* formidles – gennem den forelæste og trykte litteraturhistorie. Men afhandlingens største problem er at etablere en sammenhæng mellem det tekstlige niveau, det institutionelle niveau og udviklingen på det overordnede samfundsmæssige plan. På dette plan kan man tilslutte sig hvad C.A. Thortsen i 1829 skrev i en kritik af Nyerup & Rahbeks litteraturhistorie – Conrad citerer det s. 740: »Men vi savne en consequent Gjennemførelse af Vexelvirkningen mellem de poetiske Bestræbelser og Tidens hele Civilisation og Cultur«. Thortsen tilføjer: »Denne har ikke ligget i Forfatternes Plan, men vi ønske just, at *den havde ligget der*«.

Det kan man ikke sige om Conrads projekt, for han *har* en plan. Han tøver bare med at gennemføre den konsekvent.

Det virker oplagt at 1800-tallets »nationalisering« af litteraturhistorien, med dens klare ideologiske funktioner under Napoleonskrigene og nationalstaternes tilblivelse, kalder – for ikke at sige: råber – på en samfundsmæssig analyse med afsæt i de sidste 60 års nationalisme-forskning. Afhandlingen har værdifulde ansatser til en sådan analyse. Den indledende forskningsoversigt taler om tyske litteraturhistoriers funktion »som led i et fremvoksende borgerskabs selvlegitimering og dannelsen af forestillingen om en tysk nation i årene mellem Napoleonskrigene og 1848« (s. 51). I analyserne af Ingemann og Heiberg fremhæves også borgerskabets nøglerolle i Danmark, og Conrad varierer eller strejfer ofte det grundtema, der i sammenfatningen kaldes »litteraturhistorieskrivningens rolle i den nationale opdragelses tjeneste« (s. 330).

Problemet er at disse ansatser oftest kommer en passant, i bisætninger, i andre kontekster – snart som om det er en selvfølge, snart som om det er en dristig hypotese, et uartigt ord i stuen man knap tør hviske. Det skyldes at Conrad er for forsigtig til at vove sig ud i synteser, men det hænger nok også sammen med den apolitiske tradition som den tyske skandinavist Bernd Henningsen kalder *die dänische Ideologieabstinenz*.

Conrad strejfer kun nødig politiske forhold, og selv de mest indlysende strukturelle sammenhænge behandles med påfaldende forbehold. Som det hedder om det professorat N.M. Petersen får: »Oprettelsen af en nationalfilologisk lærestol i 1845 må således ses i sammenhæng med den skærpede nationale, ikke mindst national-sproglige kamp i Slesvig i begyndelsen af 1840'erne, selv om en sådan sammenhæng næppe kan dokumenteres, kun sandsynliggøres« (s. 268).

Ved forsvaret af Thorkild Kjærgaards interessante disputats *Den danske revolution 1500-1800* i 1991 definerede Ole Feldbæk vittigt tre former for historisk bevisførelse: den *induktive*, den *deduktive* og den *seduktive* metode. Det er Conrad tilsyneladende enig i. Men så kommer der en gåde. I *Dansk Identitetshistorie* bind 2, 1991 (redigeret af samme professor Feldbæk) har Conrad på 80 sider resumeret dansk litteraturhistorieskrivnings historie 1800-1861 – med delvis identiske, ofte *ordret* identiske formuleringer. Her optrådte sætningen om N.M. Petersens professorat igen, men formuleringen var anderledes skråsikker:

»Oprettelsen af en nationalfilologisk lærestol i 1845 hænger utvivlsomt nøje sammen med interessen for den national-sproglige kamp i Slesvig efter 1840, især efter P. Hiort-Lorenzens (1791-1845) demonstrative hævde af det danske sprog som forhandlingsprog i stænderforsamlingen for Slesvig d. 11.11.1842« (s. 409, min fremhævelse).

Til sidst i sit afsnit i *Dansk Identitetshistorie* definerer Conrad uforbeholdent litteraturhistorien som en politisk genre: dels et middel i den statslige nationale identitetsdannelse, dels et udtryk for at »litteraturhistorieskrivningen indgår en alliance med det fremvoksende borgerskab« (s. 465). Om processen bagved hedder det at »borgerskabet har annekteret litteraturen« ved at fremstille sig selv som »litteraturens ophav og sociale forudsætning«, og at »litteraturhistorien får sin institutionelle basis i borgerskabets undervisningsanstalter og derfra breder sig til visse andre områder som fx folkehøjskolen« (s. 460).

Sammenfattende hedder det: »Borgerskabet og dets kultur fremstår følgelig som mere national end andre samfundsklassers, til hvem borgerskabet da i muligt (ønskeligt) omfang må søge at videregive sine indsigter. Borgerskabet bliver selve 'nationen' – eller i hvert fald dens 'hoved' – med deraf følgende rettigheder (pligter)« (s. 465).

Det er jo som at læse et stykke marxistisk ideologikritik anno 1972! Og når man går fra den militante tekst 1991 til den forbeholdne formulering 1996 er det som en uventet metamorfose, som at se Mr. Hyde blive tryllet tilbage til den pæne Dr. Jekyll, og man spørger sig selv: hvem af de to er den sande Conrad? Fik historikerne omkring *Dansk Identitetshistorie* fordrejet hovedet på ham med deres seduktive metode? I alt fald er det synd at denne oplagte synsvinkel – national litteraturhistorie som litteraturpolitik – ikke er integreret i undersøgelsen.

Min vurdering er at Conrad *inderst inde*, når han ikke er under disse farlige legekammeraters seduktion, har et klassisk idealistisk historiesyn. Når han i starten af 2. del skal forklare det centrale omslag omkring 1800 fra smagsæstetik til opprioritering af Det Nationale, med den nye vægt på *Folket* eller *Nationen* som historiens subjekt, så tilskriver han det ikke den politiske udvikling – i den danske helstat, i Tyskland, i Europa – men indflydelse fra Herders skrifter. Det er historiefilosofi som vores bedsteforældre foretrak den: det er Ånden der bevæger historien.

Ifølge Tzvetan Todorov er en af litteraturforskningens ambitioner at vise *hvor-dan kontekst bliver til tekst*. Denne afhandling demonstrerer hvordan dansk litteraturhistorieskrivning i den formative fase får form, i samspil med sine institutionelle rammer og sin ideologiske funktion som kulturpolitisk binde- og opdragelsesmiddel. Analysen fungerer bedst på det tekstuelle niveau, næstbedst på det institutionelle niveau og det receptionshistoriske niveau – og dårligst i skildringen af hovedaktørerne som personligheder og sociale typer. Dens problem er at *samle niveauerne* i en overordnet samfundsmæssig syntese, der forklarer fænomenerne strukturelt.

Ansætterne til en overordnet forståelse er der, men som sagt for spredt. Det vil have perspektiveret afhandlingen markant, hvis disse ansatser var blevet trukket frem i selvstændige afsnit – og især hvis de fra starten havde defineret afhandlingens målsætning og opbygning.

Den vrimler med fine detailagttagelser, også omkring nøglebegreberne *litte-*

ratur, smag, dannelse og nation, men man savner samlede analyser af hvordan disse begreber gradvis skifter betydning – og af de overordnede konflikter mellem æstetiske og nationale værdikriterier.

Det ville også have profileret undersøgelsen, hvis Conrad havde skitseret den nationale bølges modbevægelser: nyhumanismen og den internationale orientering (problemstillingen strejfses akkurat på s. 327). Ved siden af Herders nationale folkeånd af 1780'erne stod fra 1820 Goethes begreb *Weltliteratur*, dvs. den digtning der transcenderede sit lokale udspring og appellerede til en international læserkreds. Som humanist og verdensborger – i oplysningstidens ånd – var Goethe skeptisk mod fædrelandet, ja selv over for den tyske befrielseskrig mod Napoleon. Han frekventerede kejseren (og blev dermed forræder i nogles øjne) og advarede mod nationalismens latente farer.

Verdensborgerånden opfattede fædrelandet som det sted hvor man levede som borger, uanset hvor man var født og hvilket sprog man talte, og den danske identitetshistorie demonstrerer hvordan den holdning døde ud herhjemme efter indførelsen af indfødsretten fra 1776, selv om man finder reminiscenser af oplysningsidealene hos patrioter og filantroper som Nyerup og Rahbek. Den danske nationalisme er i det hele taget markant tidligt udviklet. Men *Weltliteratur*-begrebet var ikke helt kvalt af nationallitteratur-dyrkelsen.

Den komparative litteraturbetragtning, der vinder frem i Frankrig og Tyskland fra 1840'erne, er her længe upopulær og fortrængt. Man finder lidt internationale interesser hos Molbech, og den komparative betragtning dukker op først sporadisk hos P.L. Møller, så fra 1871 som metode og program hos Georg Brandes. De bruger begge europæisk romantisme som rambuk og sammenligningsgrundlag, mens guldalderens gode nationale kræfter havde bekæmpet den som nedbrydende.

Komparatismen etableres først institutionelt på universitetet med Julius Paludan og Vald. Vedel i 90'erne, men internationalismen er hele vejen en stille udfordring til den nationale kánon. Den kontrast ville også have bidraget til at sætte afhandlingens hovedstrøm i relief. Set fra »det europæiske Venstre«s synsvinkel er den nationale litteraturhistorie en pinagtig del af den danske provinsialismes historie.

Man kan også diskutere om afhandlingens tidsafgrænsning er hensigtsmæssig. Det er logisk at den reelt begynder 1790 med Rahbeks professorat, og det kunne udmærket have fået udtryk i titlen. Det er praktisk forståeligt at den standser i 1861 med sidste bind af N.M. Petersens *Bidrag til den danske Litteraturs Historie*, men det havde været mere logisk hvis den var ført op til 1912. Den naturlige afrunding er århundredskiftets institutionalisering af den danske litteratur med den nye skoleembedseksamen i dansk 1901, det almindennende gymnasium 1903, oprettelsen af Vilh. Andersens professorat 1908 og hans programskrift *Dansk Litteratur: Forskning og Undervisning* (1912) – og dens spredning til folket som enhedskultur og kommunikationsfællesskab. Jeg håber at Conrad vil føre sin undersøgelse 50 år frem i et bind 2, så man kunne følge forløbet under ét og forstå hvorfor litteraturhistorien blev så vigtig for den nationale opdragelse.

Set over 130 år har nationalismen haft vidt forskellige funktioner. Først var den kongemagtens redskab til at etablere fred og enhed i helstaten ved at lette på danskernes mindreværdskomplekser og etablere et praktisk fjendebillede af De Andre, De Forkerte. Siden blev den til nationalliberalisme og våben mod enevæl-

den, idet det akademiske borgerskab opsugede folkekulturen i en ny centralisering. Så blev den en trøst for tabet af Sønderjylland, en socialpsykologisk overkompensation, så man stadig kunne bilde sig ind at det amputerede land var der – det der i neurologien hedder fantomfølelser. Så blev den bindemidlet i industrisamfundets uddannelse af embedsmænd og funktionærer og omlægningen af latinskolen til moderne gymnasium med nyt dannelsesbegreb. Hele vejen var tysk kultur det man mandjævnede sig med og brugte som fjendebillede.

I alle disse faser har litteraturen og litteraturhistorien spillet en central rolle for opdragelsen til national identitet, men præcis hvordan, hvornår? Hvad er det danske særpræg og den danske myte den har dyrket og dyrker? At afklare dét fordrer en oversigt der ser perioden ca. 1770-1912 under ét med inspiration fra samfundsforskernes nationalisme-analyser.

For 150 år siden, da den patriotiske bølge gik over den germanske verden og blev anset for en progressiv politisk kraft, sagde den østrigske dramatiker Franz Grillparzer: »Den nye civilisations vej går fra humanisme over nationalisme til bestialisme«. Det var det samme jugoslaven Danilo Kiš mente med den provokation jeg startede med: »nationalisme er paranoia«.

Ved siden af den desperation virker vores danske varianter lykkeligvis som ufarlig Biedermeier-kultur af den slags Fritz Jürgensen gjorde uskyldigt grin med. Men der er megen demagogi og en del latent hysteri i 1800-tallets litterære og politiske nationalisme. De litterære klaphatte er ikke meget mere subtile – f.eks. i deres platte tyskerhad – end de politiske. Conrads bog er værdifuld også som led i disse års selvansøgelse. Den hjælper os til at kigge os selv i kortene og kende grundlaget for vores selvopfattelse, vores smag og normer. Se hvordan det hele begyndte.

»Ryk tilbage til start«, som det hedder når vi spiller Matador – det internationale brætspil har vi i øvrigt også fået gjort til et hypernationalt begreb. Det har Conrad også gjort. Med denne disputats er cirklen også sluttet for ham. Afhandlingen afrunder en forskningsindsats der har stået på i en snes år og undervejs har resulteret i fine detailundersøgelser og kastet nyt lys over vores kære fags historie.

Kritikken i dag rokker ikke ved kvaliteten i arbejdet og slet ikke ved hovedtesen: påvisningen af udviklingslinjen fra smagsæstetisk og sprogpatriotisk litteraturbegreb over nationalsprogligt og kulturhistorisk litteraturbegreb til en mere konfessionel nationalisme som grundlaget for dansk litteraturhistorieskrivning. Afhandlingen er en flot arbejdspræstation og et solidt stykke grundforskning på et område som ikke før har været undersøgt på dette niveau, og det kan måske virke utaknemligt at jeg her har efterlyst så meget mere, for retfærdigvis kan man jo ikke bare kræve det dobbelte af en disputats som til fulde opfylder doktorbekendtgørelsens krav. Det er udtryk for inspirationskraften i undersøgelsen at den skærper læserens nysgerrighed efter at få mere og ens lyst til at diskutere med den, og den peger frem mod videre forskning.

Den vil Conrad forhåbentlig selv deltage i, men han står også i dialog med andre. I dag, præcis samtidig med at vi står her i det gamle disputatsauditorium i Studiestræde, forsvarer historikeren Steen Bo Frandsen i Århus sin disputats *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*, og han kigger også de nationale koryfæer efter i sømmene og påviser hvordan folkeåndstænkningen gjorde dem ikke bare til københavnske provinsialister, men til

nationalistiske demagoger. Det hører med til kvaliteterne i Flemming Conrads afhandling at den åbner lange perspektiver, også aktuelle perspektiver, og rækker hånden til andre. Det er alt sammen i ånden fra den periode hvor den lægger ud: verdensborgernes og verdensforbedrernes 18. århundrede.

Noter

1. Danilo Kiš: *Homo Poeticus: Essays and Interviews*, ed. Susan Sontag, Manchester 1996. Se især essayet »The Gingerbread Heart, or Nationalism«, s. 15ff.
2. Jeg har skitseret den borgerlige romans paradigmeskift i *Se på litteraturen!*, Kbh. 1982, s. 72-73 og i *Verdens Litteraturhistorie IV 1720-1830*, Kbh. 1986, s. 11-12.
3. Lorenz Rerup bruger begrebet »statspatriotisme« i *Dansk identitetshistorie II*, Kbh. 1991, s. 326.
4. Conrad henviser til E.C. Werlauff: *Erindringer af mit Liv* (Memoirer og Breve XIII), Kbh. 1910. Senere er udgivet hans *Af min Ungdoms Tid*, Kbh. 1954.
5. Synspunktet er udviklet i Hans Hertel og Bente Scavenius: »Hjemme og ude, oppe og nede. Guldalderens kontraster« i Bente Scavenius (red.): *Guldalderens verden. 20 historier fra nær og fjern*, Kbh. 1996.
6. Aage Henriksen: »Elskov og semantik«, i *Vindrosen* 1966 nr. 5, s. 77.
7. Rasmus Nyerup: *Professor Rasmus Nyerups Levnetssløb beskrevet af ham selv*, Kbh. 1829, s. 52-53. Jf. Svend Bruhns: Bibliografiens historie i Danmark, især ca. 1700 til 1875 (ph.d.-afhandling ved Københavns Universitet), stencilat Aalborg 1994, s. 196-97.
8. P.L. Møller: »Rahbek og Bakkehuset. Et Bidrag til vor Litteraturhistorie«, *Gwa*, Kbh. 1847, s. 25.
9. sm.st. s. 13.
10. P.L. Møller: »Chr. Molbech, et Litteraturbillede«, i hans *Kritiske Skizzer fra Aarene 1840-47 II*, Kbh. 1847, s. 127-30.

Ovenstående to artikler er let bearbejdede og udvidede versioner af de officielle op-positioner ved forsvarshandlingen på Københavns Universitet den 21. juni 1996.